

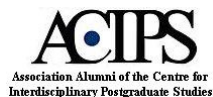
ACIPS CENTER FOR POLICY RESEARCH

ACIPS CENTAR ZA ISTRAŽIVANJE POLITIKA

**PRIMJENA PRAVA POSLOVNOG NASTANA I PRAVA PRUŽANJA
USLUGA U KONTEKSTU SPORAZUMA O STABILIZACIJI I
PRIDRUŽIVANJU ZA BOSNU I HERCEGOVINU**

Sarajevo, april 2007.

Izrađeno uz podršku:

Vlada Japana

Open
Society Fund
Bosnia & Herzegovina

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

ACIPS centar za istraživanje politika je nezavisna analitička skupina osnovana 2006. godine. Misija joj je da pruži podršku **pravednom i ujednačenom razvoju** u Bosni i Hercegovini.

Centar svoju misiju ostvaruje kroz izradu utemeljenih istraživanja i analiza politika čime nastoji osigurati konstruktivna rješenja za izazove u domeni europskih integracija s kojima se BiH danas susreće kao i promovirati njihovu implementaciju.

Centar je osnovan od strane Alumni asocijacije Centra za interdisciplinarnu poslijediplomsku studiju Univerziteta u Sarajevu (ACIPS). ACIPS je nevladino udruženje koje okuplja više od 150 stručnjaka u područjima poput procesa europskih integracija, upravljanja državom i humanitarnih pitanja, demokratizacije i ljudskih prava.

Strateški ciljevi ACIPS centra za istraživanje politika su:

- Identificirati najrelevantnija pitanja u vezi s europskih integracijama s kojima se današnje BiH društvo suočava.
- Ostvariti visoke standarde u smislu nezavisnog istraživanja politika primjenjivog u kontekstu BiH korištenjem ACIPS mreže i domaćeg znanja i stručnjaka na raspolaganju.
- Distribuirati relevantnim akterima i široj javnosti nalaze i rezultate istraživanja politika kao i stajališta s tim u vezi, te zagovarati njihovu implementaciju.
- Uspostaviti kvalitetne radne odnose s drugim institucijama koja se bave istraživanjima politika, vladama, organizacijama iz poslovnog sektora i civilnog društva u BiH i široj regiji.

Centar se u svrhu ostvarivanja svojih strateških obveza fokusira na tri osnovna područja istraživanja:

- predpristupni fondovi EU
- infrastruktura i poslovno okruženje
- slobodna trgovina

Kontakt:

ACIPS centar za istraživanja politika

Zmaja od Bosne 8

71000 Sarajevo

Bosna i Hercegovina

Tel/Fax: +387 33 205 383

info@acipspolicy.ba

www.acipspolicy.ba

Sažetak

Osnovni doprinos ove studije je definiranje akcionog plana za implementaciju prava poslovnog nastana i prava pružanja usluga u kontekstu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju; kao i analiza osnovnih principa i načina primjene ovih prava kroz praksu Europskog suda. Jedna od najbitnijih konzekvenci procesa europskih integracija, pa i implementacije SAA-a, svakako će biti liberalizacija tržišta i ukidanje prepreka slobodnoj razmjeni roba, ljudi, kapitala i usluga između Bosne i Hercegovine i EU. Da bi se ovo postiglo, neophodno je definiranje zakonskog okvira i adekvatno reguliranje svih segmenata unutrašnjeg tržišta od strane države i njenih jedinica. Ova studija daje naznaku o tome koliko zakonodavne aktivnosti očekuje Bosnu i Hercegovinu u samo jednom segmentu ovog procesa da bi osigurala dosljednu provedbu obaveza preuzetih Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Domaće institucije se moraju što hitnije usredotočiti na reguliranje unutrašnjeg tržišta, harmonizaciju propisa između entiteta u svim oblastima poslovanja i stvaranje pravnog okruženja i aktivnih politika koje će omogućiti osnaživanje domaćih preduzeća, i na taj način ih pripremiti za konkurenciju kojoj će biti izloženi.

SADRŽAJ

Uvod	5
1. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju – Pravo poslovnog nastana i pravo pružanja usluga 6	
1.1. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju – koncept.....	6
1.2. Koncept Unutarnjeg tržišta	8
1.3. Pravo poslovnog nastana	10
1.4. Koncept i definicija usluga	13
1.5. Restrikcije	15
2. Praksa Europskog suda u kontekstu prava poslovnog nastana	16
2.1. Pravo poslovnog nastana – osnovne odrednice i praksa.....	17
2.2. Pravo na pružanje usluga – osnovne odrednice i praksa	20
2.2.1. Pravo primanja usluga	21
2.2.2. Zabrane diskriminacije pružaoca usluga	22
3. Pregled BiH legislative u kontekstu primjene Prava poslovnog nastana	24
3.1. Strana ulaganja (DSU) u svjetlu prava poslovnog nastana.....	25
3.2. Osnivanje privrednih društava u kontekstu prava poslovnog nastana	26
3.3. Obrtnici u svjetlu prava poslovnog nastana.....	27
3.4. Radni odnosi, zapošljavanje, penzijsko osiguranje i socijalna zaštita u svjetlu prava poslovnog nastana	28
3.5. Profesionalne kvalifikacije i diplome u svjetlu prava poslovnog nastana	29
3.6. Vlasničko-pravni odnosi i javna dobra	30
3.6.1. Opće napomene o vlasničko-pravnim odnosima	30
3.6.2. Reguliranje stjecanja prava vlasništva nad nekretninama od strane stranih lica u FBiH	31
3.6.3. Reguliranje stjecanja prava vlasništva na nekretninama od strane stranih lica u RS	32
3.7. Pravno reguliranje javnih dobara.....	32
3.7.1. Zakon o šumama FBiH	33
3.7.2. Zakon o šumama u RS.....	34
3.7.3. Poljoprivredno zemljište u FBiH.....	35
3.7.4. Poljoprivredno zemljište u RS	35
3.7.5. Koncesije	36
3.8. Usluge u svjetlu prava poslovnog nastana	38
3.8.1. Primjer - Pravo pružanja advokatskih usluga	39
4. Akcioni plan za implementaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, poglavlja prava poslovnog nastana i pružanja usluga.....	43

Uvod

Pravo poslovnog nastana i pravo pružanja usluga predstavljaju osnovna prava na kojima počiva funkcioniranje unutarnjeg tržišta Europske unije (EU). Ostvarivanje ovih prava je usko povezano sa pitanjima, kao što su: sloboda kretanja, nastana i zapošljavanja u drugim zemljama članicama Unije, uzajamno priznavanje kvalifikacija, pravo na socijalno osiguranje, pravo posjedovanja nekretnina, korištenje javnih dobara i slično.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između Bosne i Hercegovine (BiH) i zemalja članica EU je najvažniji i temeljni osnov za primjenu europske legislative u Bosni i Hercegovini u narednom periodu. Sam Sporazum je izveden i utemeljen na Ugovoru o osnivanju EU, te iz tog razloga ovaj tekst daje objašnjenja koncepta i primjene ovih prava na temelju Ugovora, odnosno prakse Europskog suda.

Cilj ove studije je definirati pravo poslovnog nastana i pravo pružanja usluga u kontekstu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju; te prezentirati i analizirati osnovne principe primjene spomenutih prava kroz praksu Europskog suda. Studija daje kratak pregled domaće legislative relevantne za primjenu prava poslovnog nastana i prava pružanja usluga. Posljednji dio studije predlaže niz mjera, integriranih u akcioni plan za implementaciju SSP, odnosno poglavlja poslovnog nastana i pružanja usluga u Bosni i Hercegovini.

Dokument ima edukativnu i informativnu dimenziju, a prijedlozi mjera integrirani u akcioni plan predstavljaju koristan instrument za podršku donosicioma odluka u zakonodavnim i izvršnim strukturama vlasti, kojima je ova studija prvenstveno i namijenjena.

1. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju – Pravo poslovnog nastana i pravo pružanja usluga

1.1. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju – koncept

Proces stabilizacije i pridruživanja pokrenut je 1999. godine kao okvirna politika Europske unije namijenjena zemljama regije zapadnog Balkana koje nisu potpisale pristupne ugovore sa Europskom unijom, a to su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, tada Federalna Republika Jugoslavija, i Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija. Za vrijeme Zagrebačkog samita iz decembra 2000. godine¹, zemlje ove regije su se obvezale ustrajati u ispunjenju uvjeta Europske unije i iskoristiti proces stabilizacije i pridruživanja, kako bi se svaka od zemalja što bolje pripremila za pridruženje Uniji.

Proces stabilizacije i pridruživanja ima prvenstveno tri cilja: stabilizacija i brza tranzicija ka tržišnoj ekonomiji, promocija regionalne suradnje i prospekt pridruženja Europskoj uniji. Također, od zemalja regiona očekuje se izgradnja kapaciteta neophodnih za usvajanje i implementaciju europskih standarda, uključujući *acquis communautaire*².

Proces stabilizacije i pridruživanja je dizajniran kako bi se implementirao postepeno i sačinjen je od posebnih koraka, od kojih trgovinske preferencije sačinjavaju jedan dio³, zatim tu je pružanje financijske pomoći, ekonomska suradnja kao i uspostavljanje ugovornih odnosa putem potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, čemu prethodi ispunjavanje niza obaveza.

Kao što je potvrđeno od strane Europskog vijeća u Feiri u junu 2000. godine i ponovljeno u Solunu u junu 2003. godine, proces stabilizacije i pridruživanja daje prospekt budućeg članstva u Europskoj uniji svim zemljama zapadnog Balkana.

¹ Vidjeti Deklaraciju sa Zagrebačkog samita od 24. novembra 2000;

² Skraćeno *acquis* koji uključuje: Ugovore o osnivanju EU, legislativu koju donose institucije EU, međunarodne ugovore, međunarodno običajno pravo, praksu Suda EU i svaku drugu obvezu preuzetu od država članica u okviru aktivnosti EU.

³ Autonomni trgovinski režim definiran Uredbom Vijeća 2007/2000 i dopunjen Uredbom br. 2563/2000, omogućavao je velikoj količini robe iz regiona bescarinski uvoz na unutarnje tržište EU pod uvjetom da proizvodi zadovoljavaju europske standarde.

Europsko vijeće je u junu 2005. godine ponovo potvrdilo ovo dato obećanje. Međutim, buduće članstvo je vezano uz obvezu ispunjenja određenih ciljeva i uvjeta koji se temelje na Ugovoru Europske Unije i Kopenhagenškim kriterijima iz 1993. godine, kao i napretku vezanom za implementaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i pospješivanju regionalne suradnje.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju predstavlja kamen temeljac procesa stabilizacije i pridruživanja, te kao njegov pravni instrument uspostavlja ugovorni odnos između Bosne i Hercegovine i Europske unije, odnosno država članica Unije. Sporazum ima prvenstveno za cilj promoviranje ekonomskih i trgovinskih odnosa, s perspektivom uspostavljanja zone slobodne trgovine (a u skladu sa WTO standardima) po završetku tranzicijskog perioda. Potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju treba približiti Bosnu i Hercegovinu Europskoj uniji i po pitanju reguliranja kretanja radne snage, prava poslovnog nastana, prava pružanja usluga i kretanja kapitala (pitanja od ključnog značaja za funkcioniranje unutarnjeg tržišta).

Kao međunarodni sporazum, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju po definiciji predstavlja izvor komunitarnog prava, te je stoga implementacija obveza koje iz njega proistječu iznimno značajna za pravni poredak zemlje. Odredbe Sporazuma su izvedene na temelju odredbi Ugovora o osnivanju EU, što predstavlja pravni temelj funkcioniranja EU. Praksa Suda EU je stavila Ugovor o osnivanju EU i šire gledano *aquis communautaire* (član 10. Ugovora propisuje obvezu primjene komunitarnog prava) u rang ustavnog načela. U političkom smislu, pravna postignuća EU (ili drugim riječima, *aquis communautaire*) predstavljaju uvjet o kojem se ne može pregovarati – što je autoritativno postavljeno prilikom prvog proširenja EU, a ostalo je nepromijenjeno prilikom svih ostalih proširenja. Stoga, od iznimnog značaja za Bosnu i Hercegovinu predstavlja usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa odredbama Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i postepeno usklađivanje sa pravnom stečevinom EU. Odredbama člana 70. SSP sa Bosnom i Hercegovinom⁴ se precizira sljedeće:

„Ugovorne strane pridaju važnost usklađivanju postojećeg zakonodavstva sa zakonodavstvom EU i njenoj efektivnoj implementaciji, te će nastojati

⁴ SSP sa BiH, Master verzija od 22.12.2006. godine, neslužbeni prevod.

osigurati postupno usklađivanje postojećih zakona i budućeg zakonodavstva sa pravnom stečevinom EU (acquis)....Usklađivanje će započeti danom potpisivanja Sporazuma i postupno će se proširivati na sve elemente pravne stečevine EU iz ovog Sporazuma do kraja tranzicijskog razdoblja utvrđenog članom 8. ovog Sporazuma.

Usklađivanje će se, posebice u ranoj fazi, usredotočiti na temeljne dijelove pravne stečevine EU koji se odnose na unutarnje tržište i na druga područja vezana za trgovinu. U kasnijoj fazi BiH će se fokusirati na ostale dijelove acquis-a."

1.2. Koncept Unutarnjeg tržišta

U skladu sa članom 14. (2) Ugovora o osnivanju EU, unutarnje tržište sačinjava prostor bez unutarnjih granica u kojem je osigurano slobodno kretanje roba, ljudi, kapitala i usluga. Ukidanje prepreka slobodnom kretanju roba, ljudi, kapitala i usluga među državama članicama je bilo od esencijalnog značaja za integriranje ljudi u Europi i promoviranje balansiranog i održivog ekonomskog i socijalnog napretka.

Uklanjanje ovih prepreka je značilo i ispunjenje ciljeva utvđenih članom 2. Ugovora o osnivanju EU koji govori o poticanju harmoniziranog, usklađenog i održivog razvoja putem ekonomske aktivnosti, zatim, održavanjem visokog stupnja zaposlenosti i socijalne zaštite, ravnopravnosti između muškaraca i žena, održivim i anti-inflatornim privrednim rastom, visokim stupnjem konkurentnosti i približavanjem ekonomskih performanci, visokim standardom života i poboljšanjem kvalitete okoliša, rastom životnog standarda, kao i održavanjem ekonomske i socijalne kohezije i solidarnosti među zemaljama članicama Europske Unije.

Integriranje nacionalnih ekonomija je rezultiralo rastom konkurencije, što je dovelo i do rasta vanjskog izvoza i širenja na nova tržišta izvan EU. Razina cijena između država se uskladila i u mnogim slučajevima je došlo do pada cijena, dok su se ponuda i kvalitet proizvoda dostupnih potrošačima povećale. U prvih 10 godina funkcioniranja unutarnjeg tržišta, odnosno od završetka prvog *Single Market* programa 1993. godine, najmanje 2.5 miliona dodatnih radnih mjesta je kreirano

kao rezultat uklanjanja gore pomenutih barijera. Rast bogatstva zahvaljujući unutarnjem tržištu u tih prvih deset godina je bio skoro 900 milijardi Eura, što je u prosjeku 6000 Eura po obitelji u EU⁵.

Četiri temeljne slobode Unutarnjeg tržišta:

Slobodno kretanje roba podrazumijeva da firme mogu prodavati svoje proizvode u bilo kojoj zemlji članici EU, dok potrošači mogu kupovati u bilo kojoj zemlji članici bez ograničenja. Princip uzajamnog priznavanja dozvoljava trgovinu unutar EU bez potrebe za harmonizacijom na razini Unije. U praksi, ovo znači da proizvod koji je plasiran na tržište jedne od zemalja članica, u skladu sa zakonima te zemlje, sve ostale zemlje članice priznaju i time dozvoljavaju da se taj proizvod plasira i u njihovim državama.

Sloboda kretanja ljudi: znači da državljani jedne zemlje članice imaju pravo živjeti i raditi u bilo kojoj drugoj od zemalja članica i njihove kvalifikacije će biti priznate u toj zemlji.

Slobodno kretanje kapitala znači da je protok novca i kapitala slobodan između zemalja članica i državljani zemalja članica mogu koristiti financijske usluge u bilo kojoj državi Unije.

Član 56. Ugovora o osnivanju EU, zabranjuje sve restrikcije koje se odnose na kretanje kapitala među zemaljama članicama sa izuzetkom u vanrednim prilikama. Kako bi se pojasnile odredbe člana 56., Europska komisija se poziva na Direktivu 88/361/EEC, kojom se implementira bivši član 67. Ugovora o osnivanju. Tumačenjem Direktive 88/361/EEC, pojam riječi investicija se odnosi na investicije svih vrsta i mora se interpretirati u najširem mogućem smislu. U aneksu Direktive se nalazi popis svih radnji koje se mogu tumačiti kao kretanje kapitala.

Slobodno kretanje usluga se odnosi na profesionalne usluge, kao što su bankarstvo, osiguranje, arhitektura, oglašavanje i generalno sve usluge koje se nude u državama članicama. Osoba koja pruža uslugu može, kako bi izvršila posao, privremeno

⁵ European Commission, "The Internal Market – Ten years without frontiers", objavljeno 2002.g., str. 2.

promijeniti boravište i preseliti se u državu u kojoj će raditi⁶. U Ugovoru o osnivanju, članovi 49. i 50. odnose se prvenstveno na pravo pružanja usluga, dok je Europski sud proširio ovo pravo i na pravo primanja usluga, to jeste pravo pojedinca da primi uslugu u bilo kojoj od država.

1.3. Pravo poslovnog nastana

Pravo poslovnog nastana je definirano članom 43. Ugovora o osnivanju EU i članovima 50 – 56. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa BiH. Ovo pravo predstavlja jednu od temeljnih sloboda na kojoj se zasniva efikasno funkcioniranje unutarnjeg tržišta EU. Temeljem principa slobode poslovnog nastana svakom privrednom subjektu se omogućava (bez obzira da li se radi o pravnom ili fizičkom licu) da vodi privrednu aktivnost stabilno i kontinuirano u jednoj ili više zemalja članica EU. Stupanjem na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, BiH se obvezala olakšati otpočinjanje poslovanja na svojoj teritoriji kompanijama iz EU i samozaposlenim osobama. U prvom redu potrebno je objasniti princip prava poslovnog nastana kako se primjenjuje u zemljama EU.

Drugi stav člana 43. Ugovora o osnivanju EU navodi da pravo poslovnog nastana uključuje i pravo samozaposlene osobe da poduzme aktivnosti u cilju ostvarivanja profita i pravo da osnuje i upravlja poslovanjem. Firme ili kompanije (u skladu sa tumačenjem drugog stava člana 48.) imaju prava zagwarantirana uvjetima koji se odnose na državljane te zemlje gdje se osniva poduzeće, a koji su predmet odredbi poglavlja o kapitalu.

Kako bi firma koja je već osnovana uživala pravo poslovnog nastana u drugoj državi članici, moraju se ispuniti dva uvjeta:

- a) firma mora biti registrirana u skladu sa zakonima zemlje članice u kojoj se obavlja ekonomska aktivnost (državljanstvo osnivača firme, članova ili vlasnika je nebitno);
- b) firma mora imati registrirani ured, glavni ured ili glavno mjesto iz kojeg se upravlja poduzećem u drugoj zemlji članici EU.

⁶ Ugovor o osnivanju EU, član 50., zadnji stav.

Pravo poslovnog nastana podrazumijeva i pravo kupovine i posjedovanja nekretnina na isti način kako je to dozvoljeno državljanima i firmama zemlje u kojoj se nekretnine nalaze. Ugovorom o osnivanju EU predviđa se da građani i firme iz EU imaju neograničena prava da kupe neograničen broj nekretnina u bilo kojoj od zemalja članica Unije. Ovo pravo nije uvjetovano registriranjem stalne adrese (imati prijavu boravka) u zemlji gdje se kupuju nekretnine. Isto tako, ovo znači da oni koji nemaju boravište u zemlji gdje kupuju nekretnine mogu kupovati nekretnine iz špekulativnih razloga.

Kako odredbe Ugovora o osnivanju EU imaju direktnu primjenu na zakonodavstvo država članica, ovo podrazumijeva generalnu zabranu restrikcija u svim državama. Zabrana restrikcija često podrazumijeva obavezu zemlje članice da liberalizira i mijenja zakone koji se odnose na rad i boravak osoba iz drugih država, što nekad može ugroziti tradicionalne koncepte koji reguliraju određene profesije. U slučaju da zemlja članica uvede mjere koje bi se mogle interpretirati kao opstruktivne po pravo poslovnog nastana, ove mjere se mogu opravdati samo u slučaju ako nemaju diskriminirajući karakter, što znači da ne diskriminiraju strane firme ili lica u odnosu na državljane ili firme te zemlje. Mjere moraju biti argumentirane na način da njihovo uvođenje predstavlja zaštitu općeg interesa (na temelju javne politike, javnog zdravlja i sigurnosne politike) što mora isključivati mogućnost interpretacije sa ekonomskog aspekta.

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, član 51. (1), Bosna i Hercegovina se obvezala garantirati firmama iz EU tretman ne manje povoljan od onog koji garantira svojim firmama ili firmama iz neke treće zemlje, koji god tretman je povoljniji. Dodatno, a vezano za rad kćerki kompanija i poslovnih jedinica firmi iz EU registriranih u BiH, garantira tretman ne manje povoljan od onog koji garantira svojim firmama ili firmama iz trećih zemalja, koji god tretman bio povoljniji. Stupanjem na snagu SSP, isti gore navedeni uvjeti se garantiraju firmama iz Bosne i Hercegovine u zemljama članicama EU.

Vezano za samozaposlene osobe, članom 51. (4) Sporazuma je definirano da 4 godine nakon stupanja na snagu Sporazuma, Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje će naći modalitet kako da proširi odredbe koje se odnose na pravo poslovnog nastana,

kojim bi se građanima zemalja Unije garantiralo pravo na samozaposlenje kao i u zemljama EU. Posljednji dio člana 51. Sporazuma kaže sljedeće:

Pored odredbi ovog člana:

- (a) Nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma, firme kćeri i poslovne jedinice preduzeća iz Zajednice imat će pravo korištenja i uzimanja u najam nekretnina u Bosni i Hercegovini.*
- (b) Firme kćeri preduzeća iz Zajednice će stupanjem na snagu ovog Sporazuma imati ista prava kao i bosanskohercegovačka preduzeća da steknu i uživaju imovinska prava nad nekretninama i vezano za javna dobra od općeg interesa, kao što uživaju preduzeća iz BiH kad su ova prava neophodna za vođenje ekonomske aktivnosti za koju su registrirana.*
- (c) Četiri godine nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma, Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje će ispitati mogućnosti da proširi ova prava iz prethodnog stava na poslovne jedinice preduzeća iz EU.⁷*

Pravo kupovanja i posjedovanja nekretnina kao i pravo korištenja javnih dobara, odnosno pravo na koncesije je trenutno ograničeno samo na firme kćeri koje su registrirane u BiH. Četiri godine nakon stupanja na snagu Sporazuma, postoji mogućnost da se ovo pravo proširi na poslovne jedinice kompanija iz EU kao i na samozaposlene osobe i građane, mada ove zadnje dvije grupe nisu eksplicitno pomenute.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa BiH daje pravo firmama kćerkama i predstavništvima kompanija iz EU registriranim u BiH da zaposle, u skladu sa pozitivnim zakonima u BiH, državljane zemalja EU, pod uvjetom da ti uposlenici predstavljaju ključno osoblje i upošljavaju se temeljem „inter-kompanijskog transfera“ (*intra-corporate transferees*). Ovo pravo garantiraju zemlje EU kompanijama iz BiH.

Jedan od osnovnih preduvjeta za funkcioniranje prava poslovnog nastana, kao i za implementiranje odredbi Ugovora o osnivanju EU koje se odnose na pravo poslovnog nastana (kao i pravo pružanja usluga), je funkcioniranje sustava harmonizacije kvalifikacija za samozaposlene kao i uzajamno priznavanje diploma i drugih oblika

⁷ SSP sa BiH, Master verzija od 22.12.2006. godine, neslužbeni prevod.

kvalifikacijskih potvrda. Smatra se da legislativa koja priznaje samo jednu vrstu profesionalnih kvalifikacija određene zemlje predstavlja prepreku implementaciji prava poslovnog nastana. U zemljama EU prepreke ove vrste su prevaziđene pravilima, odnosno direktivama koje garantiraju uzajamno priznavanje profesionalnih kvalifikacija među zemljama članicama (postoje posebne direktive koje se odnose na priznavanje diploma zdravstvenih radnika, pravnika, arhitekata, itd.). Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju sa BiH nije definirana ova oblast izuzev napomene da će Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje ispitati koji uvjeti su neophodni za uzajamno priznavanje kvalifikacija i poduzeti sve neophodne mjere u tom cilju⁸.

1.4. Koncept i definicija usluga

Usluge su od krucijalnog značaja za funkcioniranje unutarnjeg tržišta EU. Smatra se da su usluge svugdje prisutne, i nose između 60 i 70% ekonomskih aktivnosti u 27 zemalja EU, od čega se isti procenat, koji je u konstantnom porastu, odnosi na procenat zaposlenosti⁹.

Sloboda pružanja usluga, definirana poglavljem 3, Ugovora o osnivanju EU (članovi 49 – 55.), predstavlja jednu od osnovnih sloboda neophodnih za efektivno funkcioniranje unutarnjeg tržišta. Princip slobode pružanja usluga omogućava firmi koja pruža usluge u jednoj od zemalja članica da ponudi svoje usluge na privremenoj osnovi klijentu u drugoj zemlji članici, bez potrebe da registira svoju aktivnost u toj zemlji.

U skladu sa članom 50. Ugovora o osnivanju EU, pod uslugama se podrazumijevaju usluge koje se naplaćuju, i koje ne ulaze u kategoriju koja se odnosi na slobodno kretanje roba, kapitala i ljudi. Pod uslugama se uglavnom podrazumijeva sljedeće: aktivnosti industrijskog karaktera, aktivnosti komercijalnog karaktera, zanatske aktivnosti i profesionalne aktivnosti.

Princip slobodnog kretanja usluga (kao i princip prava poslovnog nastana) je dalje definiran i rastumačen praksom Europskog suda. Značajan razvoj i napredak ove

⁸ Član 55. SSP sa BiH, Master verzija od 22.12.2006. godine.

⁹ Vidjeti na http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/index_19_en.htm

oblasti je postignut donošenjem posebne legislative za oblasti finansijskih usluga, telekomunikacija, televizijskog emitiranja i priznavanja profesionalnih kvalifikacija.¹⁰

U Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju sa BiH, usluge su definirane poglavljem III (članovi 57 -59.), te Aneksom 6. o finansijskim uslugama. Član 57. SSP kaže sljedeće:

„Zajednica i Bosna i Hercegovina poduzimaju, u skladu sa sljedećim odredbama, neophodne korake za omogućavanje rastuće ponude usluga od strane kompanija iz EU i kompanija iz BiH, ili od strane državljana zemalja EU ili državljana BiH, koji su registrirani na teritoriji ugovornih strana i ne na teritoriju osobe za koju su usluge namjenjene.

U skladu sa procesom liberalizacije navedenim u prethodnom paragrafu, ugovorne strane će dopustiti privremeno kretanje državljana obje strane koji daju usluge ili su uposleni od strane pružaoca usluga kao ključno osoblje, kao što je definirano članom 56. stav 2., uključujući državljane iz zemalja EU ili BiH koji su predstavnici kompanija ili državljani koji traže privremeni ulazak u zemlju kako bi dogovorili prodaju usluga za tog pružaoca usluga ili sklapaju ugovor o prodaji usluga za pružaoca usluga, gdje ti isti predstavnici neće direktno prodavati usluge široj javnosti ili pružati usluge istim.

Četiri godine nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma, Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje će poduzeti neophodne mjere kako bi se ubrzano implementirale odredbe prvog stava. Bit će uzet u obzir napredak učinjen u prilagođavanju zakonodavstva.”¹¹

Važno je napomenuti da, za razliku od Ugovora o osnivanju EU koji u različitim poglavljima definira usluge, transportne usluge, putni, zračni i morski transport, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju se u poglavlju koji se tiče usluga dotiče svih navedenih oblasti. Sporazum predviđa liberalizaciju putnog, morskog i zračnog transporta između BiH i zemalja EU što ujedno isključuje svaki oblik diskriminacije ili

¹⁰ Vidjeti na http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/index_19_en.htm

¹¹ SSP sa BiH, Master verzija od 22.12.2006. godine, neslužbeni prevod.

moguće restrikcije prema pružaocima usluga iz EU, kao i usklađivanje legislative. Član 59.(6) Sporazuma kaže:

„Bosna i Hercegovina će usvojiti legislativu, uključujući administrativna, tehnička i druga pravila, prema legislativi EU koja je na snazi u datom momentu a vezana je za polje zračnog, morskog, cestovnog prometa i prometa u unutarnjim vodama u mjeri koja doprinosi liberalizaciji i otvara pristup tržištima ugovornih strana i doprinosi kretanju putnika i robe.“¹²

1.5. Restrikcije

U izuzetnim prilikama, zemlje članice EU mogu uvesti restrikcije na temelju odredaba Ugovora o osnivanju EU koje dopuštaju ove izuzetke. Restrikcije mogu biti diskriminirajućeg i nediskriminirajućeg karaktera. Smatra se da restrikcije koje se odnose prvenstveno na državljane ili firme iz drugih zemalja, čime se dovode u različit položaj te firme ili pojedinci u odnosu na državljane ili firme date zemlje, imaju diskriminirajući karakter. Nediskriminirajuće restrikcije se primjenjuju jednako na državljane ili firme iz te zemlje, kao i firme i državljane drugih zemalja EU bez razlike.

Diskriminirajuća ograničenja se mogu prihvatiti u sljedećim slučajevima:

- Prema investitoru iz zemlje članice EU čija aktivnost je u nekim slučajevima vezana za obavljanje usluga vezanih za državne aktivnosti (član 45.).
- Na temelju javne politike, javne sigurnosti ili zdravlja, pod uvjetom da su pomenuta ograničenja usko interpretirana i isključuju sva moguća tumačenja na temelju ekonomskih interesa.
- Kako bi se spriječilo kršenje nacionalnih zakona i regulative, posebno onih koje se odnose na poreze ili imaju veze sa funkcioniranjem finansijskih institucija te države članice EU (član 58.);
- U polju primjene člana 58. (stav 2.), koji dopušta primjenu restrikcija na pravo poslovnog nastana. Ove restrikcije mogu biti usklađene sa svim odredbama Ugovora o osnivanju EU.

¹² Ibid.

Europski sud interpretira ove restrikcije dosta striktno i ograničeno ne uzimajući u obzir obrazloženja data na temelju ekonomske opravdanosti. Uz to, član 58. (stav 3.) potvrđuje da izuzeci ne smiju biti sredstvo arbitrarne diskriminacije ili prikrivenih restrikcija koje bi se mogle odnositi na slobodno kretranje kapitala.

Što se tiče nediskriminirajućih restrikcija, Europska komisija uvijek naglašava značaj prakse Europskog suda. Europski sud je potvrdio u više presuda, kao što je presuda u predmetu Bosman (Case C-415/93) ili u Gebhard (Case C-55/94), da restrikcije koje ugrožavaju ili umanjuju značaj prava zagwarantiranih Ugovorom o osnivanju EU moraju zadovoljiti četiri uvjeta:

- Moraju imati nediskriminirajući karakter;
- Moraju biti argumentirane na temelju općeg interesa;
- Moraju odgovarati postizanju ciljeva za koje su namijenjene;
- Ne smiju imati dodatni efekat pored onog za koji su namijenjene.

Bitno je naglasiti da obrazloženja data na temelju zaštite nacionalnog interesa nisu dovoljno transparentan kriterij kako bi se opravdale određene mjere koje bi rezultirale u diskriminaciji stranih investitora i time još doprinijele pravnoj nesigurnosti.

2. Praksa Europskog suda u kontekstu prava poslovnog nastana

U cilju razumijevanja i pravilne primjene prava poslovnog nastana u nacionalnom zakonodavstvu i praksi, potrebno je navesti osnovne karakteristike primjene u kontekstu prakse Europskog suda. Iako se sudska praksa u cijelosti odnosi na države članice, njeni su osnovni nalazi i principi značajni za implementiranje SSP-a prvenstveno kroz prilagodbu domaćeg zakonodavstva. Samu implementaciju SSP-a nadgleda i ocjenjuje Vijeće za implementaciju SSP-a na periodičnoj osnovi.

- Direktna primjena i supremacija EU zakonodavstva

Širok opseg primjene Ugovora o osnivanju EU koji pokriva oblasti inače u kompetenciji samih država članica, zajedno sa proširenom i direktnom primjenom presuda i tumačenja Europskog suda, u nekim slučajevima može dovesti do kolizije

EU i državnog zakonodavstva. Sam Ugovor o osnivanju EU ne tretira pitanje prioriteta EU ili državnog zakonodavstva, niti definira prioritete odredbe Ugovora o osnivanju EU. Princip supremacije EU zakonodavstva nad državnim zakonodavstvom je razvijen praksom Europskog suda kao i princip direktne primjene određenih članova Ugovora o osnivanju EU, prvenstveno onih koji se odnose na funkcioniranje unutarnjeg tržišta. Princip direktne primjene je posebice važan za poglavlje vezano za pravo poslovnog nastana, a značajno je i za primjenu prava pružanja usluga.

Države članice imaju obvezu uskladiti svoje zakonodavstvo na način da ono u potpunosti poštuje pravo nastana. Neusklađenost nacionalnog zakonodavstva može se ispraviti jedino usvajanjem zakonskih rješenja istog ranga kao ona koja se moraju izmijeniti. Stoga, promjena upravnih procedura ili prakse ne smatra se usklađivanjem, te se od zemlje članice očekuje da u potpunosti izmijeni svoje zakonodavstvo tako da bude usklađeno sa odredbama Ugovora o osnivanju EU. Bez obzira na direktnu primjenjivost člana 43. Ugovora o osnivanju EU, Europski sud ističe da pravo pojedinaca da se pozivaju na direktnu primjenu ovog pravila predstavlja samo minimum garancije, pa je samo za sebe nedovoljno da osigura punu i kompletnu primjenu prava nastana (Case C-168/85 COM v. Italy).

2.1. Pravo poslovnog nastana – osnovne odrednice i praksa

Usvojena je praksa Europskog suda da je pravo nastana direktno primjenjivo pravilo, te da se državljani svih država članica mogu na njega direktno pozivati. U tom smislu, država članica ne može bilateralnim ugovorom sa drugom članicom državom uvjetiti ili promijeniti primjenu ovog pravila (Case C-53/95 Inasti, C-6/64 Costa).

Da bi se određena aktivnost mogla podvesti pod pravo poslovnog nastana, mora ispunjavati određene kriterije. Europski sud je u svojoj praksi u tu svrhu izgradio sljedeće grupe kriterija (navodeći da se svaki slučaj mora pojedinačno posmatrati):

- **Mora se raditi o ekonomskoj aktivnosti** (npr. sport se može podvesti pod ovo pravilo ukoliko predstavlja ekonomsku aktivnost),
- **Mora se raditi o stalnoj aktivnosti, stabilne i trajne prirode.** U svrhu procjenjivanja da li se radi o stalnoj aktivnosti, stabilne i trajne prirode primjenjuju se različiti kriteriji kao što su: broj administrativnog osoblja koje

radi u državi osnivanja u usporedbi sa brojem osoblja u drugoj državi gdje se poslovne djelatnosti izvršavaju, mjesto gdje je većina ugovora sklopljena, mjerodavno pravo u ugovorima zaključenim u državi gdje se obavlja poslovna operacija, itd. (Case C-202/97 Fitzwilliam).

- **Mora se raditi o prekograničnoj aktivnosti**, (tj. uključivati inozemni element) članovi 43. i 49. Ugovora o osnivanju EU ne odnose se na aktivnosti koje se obavljaju samo u jednoj državi članici tj. gdje nema prekogranične aktivnosti (Case C-108/98 RI.SAN. kao i Case C-134/95 USSL).
- **Može se raditi kako o pravnoj osobi, tako i o fizičkoj osobi koja je samozaposlena.** Pravne osobe mogu biti osnovane u više od jedne države članice, naročito u slučajevima kompanija kroz osnivanje predstavništava, kćerki kompanija i poslovnih jedinica (Case C-55/94 Gebhard), kao i mogućnost fizičke osobe iz jedne države članice da se samozaposli u drugoj državi članici (Case C-143/87 Stanton).

Osnovni princip kod prava poslovnog nastana je princip jednakog tretmana domaćih i stranih kompanija, kompanija kćeri, podružnica, poslovnih jedinica i samozaposlenih lica.

Ugovorom o osnivanju EU nije definiran pojam samozaposlenih osoba. U sudskom procesu Jani, Europski sud je pojasnio da, za razliku od klasičnih radnika, samozaposlena osoba radi izvan odnosa subordinacije i sama snosi rizik poslovnog uspjeha ili neuspjeha i ta osoba je u potpunosti i direktno plaćena¹³. Europski sud je mišljenja da član 43. daje pravo pojedincu da se upusti u širok spektar ekonomskih aktivnosti i da ima status samozaposlene osobe. Po tumačenju Ugovora o osnivanju EU, koncept prava poslovnog nastana ima široko tumačenje. On dopušta državljanima zajednice da poduzmu ekonomske aktivnosti, u stabilnom ekonomskom okruženju, u svojoj i drugim zemljama članicama, doprinoseći tako društvenoj i ekonomskoj izgradnji u sferi svojih aktivnosti kao samozaposlena osoba¹⁴.

Članovi obitelji osoba koje koriste pravo poslovnog nastana nemaju prava koja proizilaze direktno iz člana 43. Ugovora o osnivanju EU. Međutim, oni uživaju pravo kretanja i boravka koje proizilazi iz pravnog statusa firme ili samozaposlene osobe (Case C-370/90, Singh, vidjeti i Direktivu 2004/38/EC) i druga prava koja proizilaze

¹³ Predmet Jany and Others (C-268/99).

¹⁴ Predmet Gebhard (C-55/94).

u skladu sa Direktivom 1406/71 o primjenjivanju sheme socijalnog osiguranja za zaposlene osobe i članice njihove obitelji unutar EU¹⁵. Ovo se isto odnosi na članove obitelji osoba koje nisu iz EU.

Iz principa direktne primjene prava poslovnog nastana, koje je neophodno za normalno funkcioniranje unutarnjeg tržišta, proistekla je lepeza zabrana diskriminacija po bilo kom osnovu u ostvarivanju ovog prava. Najvažnije zabrane diskriminacije u vezi sa pravom poslovnog nastana su:

- **Zabrana diskriminacije po osnovu državne pripadnosti/državljanstva;**

i to na način da se otežava ili spriječava bavljenje određenom djelatnošću stranim kompanijama ili samozaposlenim licima kroz pribavljanje dodatnih dozvola/licenci na diskriminatoran način (Case C-11/77 Patrick), kao i bilo koji drugi oblik prikrivene diskriminacije po osnovu državne pripadnosti/državljanstva, a kod kompanija po osnovu sjedišta (Case C-1/93 Halliburton).

- **Zabrana različitog tretmana domaćih i stranih kompanija;**

Svaki vid drugačijeg tretmana domaćih i stranih kompanija je zabranjen – bez obzira da li se različit tretman provodi u postupku osnivanja kompanija, poslovanju, a naročito poreznim opterećenjima (Case C-250/95 Futura&Singer). Ovo uključuje i moguće prikrivene diskriminacije koje se odnose na pravo stranih kompanija i fizičkih lica da kupe i posjeduju nekretnine.

- **Zabrana diskriminacije po osnovu profesionalne kvalifikacije;**

znači da svi zahtjevi koji se odnose na traženje nostrificiranja tj. priznavanja diplome, pored posjedovanja originalne diplome, kao i polaganje stručnih ispita potrebnih za obavljanje određenih djelatnosti, a u svrhu zaštite javnog interesa ili zaštite određene profesije se ne smatraju opravdanim (Case C-298/99 COM v. Italy), a naročito se smatra diskriminatornim nepriznavanje diploma iz druge države članice (Case C-153/02 Neri).

¹⁵ Primjena istog je proširena regulativom 1390/81.

2.2. Pravo na pružanje usluga – osnovne odrednice i praksa

Pravo na pružanje usluga, regulirano članovima 49-55. Ugovora o osnivanju EU, omogućava kompanijama da ponude svoje usluge na privremenoj osnovi klijentu u drugoj zemlji članici, bez potrebe da registriraju svoju aktivnost u toj zemlji. U cilju razlikovanja prava poslovnog nastana od prava na pružanje usluga, Europski sud je u svojoj praksi razvio sljedeće grupe kriterija za definiranje usluga (navodeći da se ipak svaki slučaj mora pojedinačno promatrati):

- **Mora se raditi o ekonomskoj aktivnosti** tj. usluga se mora vršiti uz nadoknadu (Case C-263/86 Humbel); sport se može podvesti pod ovo pravilo ukoliko predstavlja ekonomsku aktivnost, tj. da se izvršava zbog određene nadoknade osim kod određenih sportskih aktivnosti gdje novčana nadoknada ne mora biti direktno vidljiva, ali mora postojati indirektno kao nadoknada od vlastitih sponzora zbog pojavljivanja na određenim takmičenjima (Case C-51/96 Deliège [2000] ECR I-2549 §57 i Case 352/85 Bond van Adverteerders and Others v. Netherlands State [1988] ECR 2085, paragraf 16).
- **Mora se raditi o prekograničnoj aktivnosti**, tj. uključivati inozemni element; osnovna svrha je pružanje zaštite pružaocu usluge koji nije osnovan u zemlji gdje se usluga pruža, nevezano za pripadnost primaoca usluge (Case C-17/98 Gervais). Ovo pravo ima restrikciju kada su u pitanju slučajevi kada pružalac usluga namjerno izbjegava domaće propise praveći prekograničnu aktivnost (osnivanje u jednoj državi sa namjerom da pruža usluge samo i isključivo u drugoj državi).
- **Mora se raditi o privremenoj aktivnosti**, što predstavlja karakteristiku koja ovo pravo odvaja od prava poslovnog nastana, onog momenta kada privremena aktivnost preraste u stalnu aktivnost, stabilne i trajne prirode tada potpada pod regulativu prava poslovnog nastana. Da bi se odredilo da li je u pitanju privremena ili stalna aktivnost, procjenjuje se trajanje, regularnost, periodičnost i kontinuitet određene aktivnosti (Case C-55/94 Gebhard).

- **Mora se raditi o aktivnosti na koju se ne mogu primijeniti pravila o pravu poslovnog nastana ili slobodnom prometu roba, osoba i kapitala**, obzirom da su pravila o pravu na pružanje usluga subordinirana pravilima o pravu poslovnog nastana i / ili slobodnom prometu roba, osoba i kapitala).
- **Usluge transporta** su posebno definirane članom 51. Ugovora o osnivanju EU i ne tretiraju se kao ostale usluge.
- **Usluge koje su definirane u skladu sa Ugovorom o osnivanju Europske atomske energetske zajednice** ne spadaju u usluge definirane Ugovorom o osnivanju EU.

Kretanje, odnosno mobilnost radne snage u oblasti usluga regulirano je Direktivom 1996/71/EC. Ova direktiva je imala značajan utjecaj na poslovanje firmi iz EU i na tržište rada (posebno na građevinsku industriju) u zemljama članicama sa višom razinom plaća. Članovi obitelji radnika nemaju prava koja proizilaze direktno iz člana 49. Ugovora o osnivanju EU. Međutim, oni uživaju prava koja proizilaze iz pravnog statusa pružaoca usluga u skladu sa Direktivom 2004/38/EC, koja se odnosi na pravo građana Unije i njihovih članova obitelji na slobodu kretanja i boravka unutar teritorije EU. Ova direktiva se primjenjuje i na članove obitelji onih koji nisu državljani, a imaju pravo rada i boravka u jednoj od zemalja Unije. Smatra se da je osnovna sloboda pružaoca usluge ugrožena kada je supružnik (ili supružnica) uskraćen za pravo boravka, što ugrožava primjenu člana 49. Ugovora o osnivanju EU.

2.2.1. Pravo primanja usluga

Pravo na primanje usluga nije eksplicitno definirano Ugovorom o osnivanju EU, nego se razvilo, odnosno definiralo putem prakse Europskog suda. Pravo primanja usluge podrazumijeva pravo da se usluga primi u drugoj zemlji, odnosno da osoba privremeno preseli u drugu zemlju kako bi primila uslugu (Case C-55/98 Vestergaard). Isto tako, pravo primanja usluge podrazumijeva dobivanje usluge od kompanije koja nije osnovana u državi gdje se usluga pruža (Case C-118/96 Safir

[1998] ECR I-1897§30, slučaj koji se odnosi na pružanje životnog osiguranja pojedincu u drugoj zemlji gdje osiguravajuća kuća nije registrirana).

Diskriminirajućim se smatraju svi propisi koji zahtjevaju od pružaoca usluga da ima osnovano zastupništvo ili predstavništvo u toj državi (Case C-205/84 Commission v Germany [1986] ECR 3755 §21), kao i svaki zahtjev za dodatnom supervizijom od domaćih nadležnih organa (Case C-205/84 Commission v Germany [1986] ECR 3755 §28).

2.2.2. Zabrane diskriminacije pružaoca usluga

Osim zabrane bilo kakvog oblika diskriminacije, država u kojoj se usluge izvršavaju mora uzeti u obzir i obaveze koje pružalac usluga ispunjava u državi nastana, na primjer socijalna davanja za radnike, pravila koja reguliraju obavljanje određene djelatnosti, nadzor nad poslovanjem, kako bi se izbjegla dupla oporezivanja, licenciranja i nadzor.

Osnovni princip kod pružanja usluga je princip jednakog tretmana domaćih i stranih pružalaca usluga, koji garantira ista prava domaćim i stranim firmama da pružaju usluge kao i svakom pojedincu ili firmi da primi uslugu u bilo kojoj od zemalja. Iz tog principa je proistekla lepeza zabrana moguće diskriminacije prema stranom pružaocu usluga.

Navodimo osnovne zabrane diskriminacije koje su generalno primjenjive u segmentu usluga:

- **Zabrana diskriminacije po osnovu državne pripadnosti/državljanstva;** znači zabranu svake vrste diskriminacije prema licu koje pruža usluge na temelju njegove državne pripadnosti (Case C-279/80 Webb). U ovom predmetu, Europski sud je smatrao da diskriminaciju na temelju državljanstva predstavlja slučaj kada sud, da bi pokrenuo postupak na traženje stranog pružaoca usluga, traži novčanu garanciju od pružaoca usluga za troškove parnice da bi pokrenuo sudski postupak.

- **Zabrana diskriminacije po osnovu sjedišta/prebivališta pružaoca usluga;** Diskriminaciju predstavlja svako traženje ili zahtjevi da pružalac usluga ima sjedište/prebivalište u državi gdje se izvršavaju usluge (Case C-224/97 Ciola).
- **Zabrana diskriminacije po osnovu profesionalne kvalifikacije;** znači međusobno prihvatanje i priznavanje diploma i ostalih stručnih ispita bez diskriminacije, odnosno nediskriminaciju u prihvatanju stranih diploma, tj. prihvatanje istih kao ekvivalentnih onima stečenim na domaćim univerzitetima (Case C-104/91 Colegio Oficial de Agentes [1992] ECR I-3003 §12). Ovo podrazumijeva i nediskriminaciju u prihvatanju certifikata o stručnoj kvalifikaciji izdatoj u drugoj državi članici (Case C-76/90 Säger [1991] ECR I-4221 §14).
- **Zabrana diskriminacije po osnovu licenciranja i dobijanja dozvola;** znači međusobno prihvatanje i priznavanje licenci i dozvola bez diskriminacije da bi se izbjeglo dupljanje licenci i dozvola što povećava troškove stranom pružaocu usluga. Smatrat će se nedozvoljenom restrikcijom traženje dozvole/autorizacije od strane regulatornog tijela države gdje se pružaju usluge ako pružalac usluga ima takvu dozvolu od strane regulatornog tijela države gdje je registriran; kod osiguravajućih društava i banaka ovo se odnosi na dobijanje dozvole od regulatornog tijela države tipa agencije za bankarstvo (Case C-76/90 Säger kao i Case C-205/84 COM v. Germany).
- **Zabrana diskriminacije po osnovu socijalne zaštite;** Smatrat će se diskriminacijom svaki zahtjev za plaćanje u socijalne fondove države članice u kojoj se usluge pružaju ako su ista plaćanja izvršena u državi sjedištu pružaoca usluga (dupla plaćanja u socijalne fondove u državi sjedišta i u državi pružanja usluga) (Case C-376/96 Arblade).
- **Zabrana diskriminacije po datim ekskluzivnim pravima i monopolu;** u slučaju da u sebi sadrže diskriminaciju prema stranim pružiocima usluga tj. kada se domaćim pružiocima usluga daju ekskluzivna prava na pružanje usluga i korištenje državne infrastrukture; ovdje spadaju naročito monopoli u javnom televizijskom servisu kao i omogućavanje ili stvaranje monopola od

strane domaćeg pružaoca usluga koje u sebi sadrže diskriminaciju stranih pružalaca usluga (Case C-260/89 ERT [1991] ECR I-2925 §26, Case C-260/89 ERT [1991] ECR I-2925 §20, Case C-353/89 Mediawet II [1991] ECR I-4069 §25 i Case C- 353/89 Mediawet II [1991] ECR I-4069 §24).

- **Zabrana diskriminacije po osnovu pravnih rješenja iz radnih odnosa;** u slučaju da postoje diskriminatorne odredbe ili odredbe gdje država nameće oblik radnih odnosa, npr. kod pružanja usluga turističkih vodiča iz druge države članice koji je u istoj i licenciran (Case C-398/95 SETTG); smatrat će se nedozvoljenom restrikcijom i spriječavanje angažiranja radnika sa prebivalištem u državi sjedišta pružaoca usluga.

Najčešći oblici diskriminacije u pružanju usluga su u oblasti turizma - naročito prisutno kod pružanja usluga turističkih vodiča turističkim agencijama, vezano za diskriminaciju u traženju pribavljanja domaćih certifikata za pružanje usluga turističkih vodiča (Case C-398/95 SETTG); zatim medicina i stomatologija - kod ostvarivanja prava doktora i stomatologa osnovanih u jednoj državi članici da im se omoguće istovjetna prava na pružanje usluga u drugoj državi bez diskriminacije (Case C-158/96 Kohll); u oblasti medija – diskriminatornim se smatraju svi propisi koji limitiraju televizijske kuće registrirane u jednoj državi članici da vrše reklamiranje kompanija iz druge države članice (Case C-6/98 ARD); u oblasti zapošljavanja (agencije za zapošljavanje) - najčešće prisutan administrativni oblik diskriminacije koji se ogleda u traženju dodatnih uvjeta za stranu agenciju kao i dodatnog licenciranja u državi gdje se pružaju usluge (Cases 110 and 111/78 Van Wesemael [1979] ECR 35 §28 i Cases 110 and 111/78 Van Wesemael [1979] ECR 35 §30).

3. Pregled BiH legislative u kontekstu primjene Prava poslovnog nastana

U cilju analiziranja mjera koje će Bosna i Hercegovina morati preduzeti da bi ispunila uvjete iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju u oblasti prava poslovnog nastana, potrebno je izvršiti kratak pregled stanja domaće legislative u ovom segmentu.

3.1. Strana ulaganja (DSU) u svjetlu prava poslovnog nastana

Segment stranih ulaganja je reguliran Zakonom o politici direktnih stranih ulaganja BiH (Službeni glasnik BiH 4/98, 13/03), Zakonom o stranim ulaganjima FBiH (Službene novine Federacije BiH 61/01 i 50/03), Zakonom o stranim ulaganjima RS (Službeni glasnik Republike Srpske 25/02), Zakonom o vanjskotrgovinskoj politici BiH (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 7/98 i 35/04) i Zakonom o vanjskotrgovinskom poslovanju i politici (Službeni glasnik BiH 07/98 35/04).

Zakonski i podzakonski akti vezani za direktna strana ulaganja usklađeni su sa odgovarajućim međunarodnim konvencijama tako da udovoljavaju njihovim osnovnim principima. Radi se o sljedećim osnovnim principima: poštovanje državnog suvereniteta nad prirodnim resursima, odnosno dobrima u općoj upotrebi; nemiješanje u unutarnje političke odnose, poštovanje pravnog poretka; pravo na pravičnu naknadu u slučaju sprovođenja nacionalizacije; sloboda transfera unesenih kao i kasnije stečenih sredstava; nacionalni tretman ulagača; primarnost domaćeg sudstva i klauzula najpovlaštenije nacije. Posebni principi su također inkorporirani u pravni sistem BiH. Među njima se posebno ističu: sloboda ulaganja u sve privredne i neprivredne djelatnosti, izuzev ograničenja u odnosu na vojnu industriju i javno informiranje gdje ulaganje ne može preći 49%; smanjenje administrativnih troškova prilikom ulaganja, garantirana pravna sigurnost u pogledu primjene kasnije donesenih pravnih propisa jedino pod uvjetom pristanka inostranog ulagača i obezbjeđenje poreskih i carinskih olakšica pod uvjetima utvrđenim zakonom.

Postupak ulaganja je relativno jednostavan, pogotovo što ne postoji potreba davanja tzv. prethodne suglasnosti od nekog nadležnog državnog organa izuzev situacije kada se radi o DSU u vojnu industriju i sektoru javnog informiranja. Same procedure kod DSU utvrđene su u zakonima o stranim ulaganjima, gdje dominira liberalni režim DSU.

Obveze stranih ulagača kod DSU proizilaze iz duha i principa pravnog sistema BiH i mogu se pobrojati osnovne obveze: poštovanje domaćih pravnih propisa BiH i entiteta; plaćanje carina i poreza; vođenje poslovnih knjiga i sačinjavanje i podnošenje finansijskih, računovodstvenih, revizorskih i ostalih izvještaja prema pravnim propisima zemlje domaćina.

Prava stranih ulagača su sljedeća: pravo na upošljavanje namještenika iz inostranstva i nacionalni tretman u pogledu sticanja i ostvarivanja vlasničkih prava na nekretninama, iako je u RS za stjecanje nekretnina potreban uvjet reciprociteta. Pored pobrojanog, strani ulagači ostvaruju pravo i na: oslobađanje od carinskih obveza, izuzev carinskog evidentiranja, pod uvjetom da se radi o opremi za obavljanje registrirane djelatnosti i da DSU traje najmanje 5 godina; poreske olakšice u trajanju od 5 godina pod uvjetom da DSU iznosi najmanje 20% osnovne glavnice privrednog subjekta u koji se vrši ulaganje i već spomenuta stabilizaciona klauzula koja predstavlja jednostrano preuzetu obvezu zemlje domaćina da se na strano ulaganje neće primjenjivati kasnije doneseni propisi izuzev ako se sa tim inostrani ulagač ne saglasi. U kontekstu povlastica prema stranim ulagačima, povlastice ne prestaju i kada su u suprotnosti sa kasnije donesenim pravnim propisima.

Položaj stranih investitora povoljniji je nego položaj domaćih investitora u segmentu poreskih i carinskih obveza.

3.2. Osnivanje privrednih društava u kontekstu prava poslovnog nastana

Zakonodavna materija osnivanja i rada privrednih društava u Bosni i Hercegovini predstavlja entitetsku nadležnost. U FBiH na snazi je Zakon o privrednim društvima (Službene novine Federacije BiH 23/99, 45/00, 2/02 i 6/02, 29/03), dok je u Republici Srpskoj na snazi Zakon o preduzećima (Službeni glasnik RS 24/98, 62/02 i 38/03). Za Brčko Distrikt se primjenjuje Zakon o preduzećima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH 11/01). Ono što je zajedničko za entitetska zakonodavstva je to što postoji apsolutno liberalan sistem osnivanja za sva domaća i strana pravna i fizička lica. Ako se kao osnivač pojavljuje strano fizičko ili pravno lice, onda se pored ovog osnovnog primjenjuje i dodatni režim koji se odnosi na strana ulaganja. Ovim zakonima se, osim osnivanja uređuju i poslovanje, upravljanje i prestanak privrednih društava/preduzeća.

BiH je donijela Okvirni zakon o registraciji poslovnih subjekata u BiH (Službeni glasnik BiH 42/04) kojim se jedinstveno regulira registracija poslovnih subjekata na teritoriji Bosne i Hercegovine. Ovaj Zakon utvrđuje zadatke i nadležnosti državnih i pravosudnih organa relevantnih za registraciju poslovnih subjekata, te nalaže

osnivanje jedinstvenog registra poslovnih subjekata. Zakon treba da utvrdi brz i jednoobrazan postupak registracije poslovnih subjekata u entitetima i Brčko Distriktu, primjenjiv kako za domaće, tako i za strane poslovne subjekte. Potvrde o registraciji izdate od strane sistema će omogućiti djelovanje poslovnim subjektima na cijeloj teritoriji BiH bez obzira na mjesto registracije i lokaciju vlasnika. Nažalost, ovaj Zakon nije u potpunosti implementiran, te ni novo entitetsko zakonodavstvo iz ove oblasti nije implementirano, tako da se u entitetima i Brčko Distriktu još uvijek primjenjuje staro entitetsko zakonodavstvo.

Tako je postupak upisa pravnih lica-privrednih društava u sudski registar u FBiH reguliran odredbama Zakona o postupku upisa pravnih lica u sudski registar (Službene novine FBiH 4/00). Postupak upisa je reguliran pravilima vanparničnog postupka vezanim za upis privrednih društava u sudski registar. Prijava registracije privrednog društva registracionom sudu se vrši na obrascima koji su propisani Uredbom o upisu u sudski registar pravnih osoba koje obavljaju privrednu djelatnost (Službene novine FBiH 12/00, 16/00 i 38/00).

U Republici Srpskoj, posebnim Zakonom o upisu u sudski registar (Službeni glasnik Republike Srpske 24/98, 37/01 i 39/03) utvrđena su pravila vanparničnog postupka vezano za upis poduzeća u sudski registar. Postupak registracije sprovodi nadležni registracioni sud prema sjedištu subjekta upisa, odnosno samog poduzeća. U pogledu podataka koji se upisuju kao i samog postupka, redovnih i vanrednih pravnih lijekova ovaj zakon je identičan u rješenjima sa zakonom koji egzistira u FBiH. Procedure i izgled obrazaca vezanih za upis u sudski registar propisane su posebnom Uredbom o upisu u sudski registar (Službeni glasnik Republike Srpske 30/99 i 04/01).

U Brčko Distriktu, na snazi su Pravila za rad registra poduzeća i poduzetnika Brčko Distrikta BiH (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH 5/02). Ova pravila propisuju procedure vezane za upis u sudski registar kod nadležnog suda.

3.3. Obrtnici u svjetlu prava poslovnog nastana

Obrt u BiH je reguliran Zakonom o obrtu FBiH i Zakonom o zanatsko-preduzetničkoj djelatnosti RS. U FBiH je predviđeno da:

- Fizička osoba može obavljati obrt kao osnovno zanimanje u FBiH samo ako je državljanin BiH. Strani državljanin može obavljati obrt pod uvjetom da ima radnu dozvolu i uz primjenu načela reciprociteta.

U RS je predviđeno da se obrtom može baviti:

- Fizička osoba samo ako je državljanin RS/BiH. Strani državljanin može obavljati poduzetničku djelatnost uz primjenu načela reciprociteta.

3.4. Radni odnosi, zapošljavanje, penzijsko osiguranje i socijalna zaštita u svjetlu prava poslovnog nastana

Zapošljavanje stranaca je trenutno regulirano entitetskim zakonima i to Zakonom o zapošljavanju stranaca FBiH (Službene novine FBiH 8/99) i Zakonom o zapošljavanju stranih državljana i lica bez državljanstva RS (Službeni glasnik RS 97/04), prema kojima se radna dozvola izdaje strancu uz ispunjavanje dva uvjeta:

- Da stranac ima odobrenje za stalno nastanjenje ili privremeni boravak,
- Da na evidenciji nezaposlenih nema lica koja ispunjavaju uvjete koje poslodavac zahtijeva (rješenje se ne odnosi na rukovodno osoblje ili visoko stručno osoblje kod implementacije direktnih stranih investicija).

Radnu dozvolu u FBiH izdaje služba za zapošljavanje pri Federalnom zavodu za zapošljavanje u FBiH, a u RS radnu dozvolu izdaje nadležna filijala Zavoda za zapošljavanje RS. Radna dozvola se u FBiH izdaje najduže na godinu dana, a ako stranac ima odobrenje za stalno nastanjenje, može se izdati i na neodređeno vrijeme dok se u RS ista izdaje za vrijeme za koje je odobren boravak. Radna dozvola izdaje se ne zahtjev poslodavca.

Kretanje i boravak stranaca u BiH je regulirani su Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH (Službeni glasnik BiH 04/04). Odobrenje privremenog boravka strancu izdaje nadležno Ministarstvo unutarnjih poslova na period od jedne godine pod uvjetom:

- Da stranac ispunjava uvjete (radna dozvola, prijava kod PIO, itd.),

- Administrativni uvjeti i podnošenje dokumenata (validan pasoš, ugovor o zaposlenju itd.).

U praksi, procedura izdavanja radnih i boravišnih dozvola traje više od mjesec dana, a izdavanje radnih dozvola neusklađeno je između entiteta. Kao zaključak se može istaći potreba izmjene legislative da bi se olakšala procedura dobijanja boravišne i radne dozvole i za ključno osoblje i samozaposlene u svjetlu implementacije prava poslovnog nastana.

Penzijsko osiguranje i socijalna zaštita u BiH regulirane su entitetskim zakonodavstvom i to u Federaciji BiH Zakonom o penzijsko-invalidskom osiguranju Federacije BiH (Službene novine FBiH 29/98,49/00) i Zakonom o zdravstvenom osiguranju FBiH (Službene novine FBiH 30/97 i 7/02), a u Republici Srpskoj Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju (Službeni glasnik RS 32/00, 40/00, 7/01,32/02, 47/02 i 11 /03) i Zakonom o zdravstvenom osiguranju (Službeni glasnik RS 18/98,70/01, 51/01 i 51/03). U oba zakona se kao osiguranici pojavljuju strani državljanin i lice bez državljanstva koji su na teritoriji zaposleni kod stranih pravnih ili fizičkih lica, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno. Bilateralnim ugovorima sa pojedinim zemljama regulirano je izbjegavanje dvostrukog oporezivanja u oblasti penzijskog i socijalnog osiguranja.

Preporuka za ovu oblast može se odnositi na neriješen položaj članova porodica stranih radnika u smislu ostvarivanja zdravstvenog i socijalnog osiguranja u BiH, priznavanja osiguranja koje takva lica ostvaruju u inostranstvu, kao i na potrebu reguliranja izbjegavanja dvostrukog oporezivanja sa državama članicama EU.

3.5. Profesionalne kvalifikacije i diplome u svjetlu prava poslovnog nastana

Trenutno se u BiH vrši reformiranje cjelokupne strukture sistema visokog obrazovanja, tako da je neophodno uzeti u obzir potrebu legislativne intervencije naročito u aspektu priznavanja diploma i profesionalnih kvalifikacija radi ostvarivanja prava poslovnog nastana, gdje se ovo pitanje postavlja kao jedan od preduvjeta, naročito u segmentu samozaposlenja.

Prijedlogom Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, utvrđuju se principi organiziranja visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, odgovornost obrazovnih vlasti u ovoj oblasti, ustanovljavaju organi za provedbu zakona i međunarodnih obveza Bosne i Hercegovine, te utvrđuje način osiguranja kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja.

U skladu sa Konvencijom o priznavanju kvalifikacija iz visokog obrazovanja u europskom regionu, prijedlogom Okvirnog zakona je predviđeno osnivanje Centra za informacije, priznavanje i osiguranje kvaliteta, kao samostalne upravne organizacije. Dogovoreno je da u BiH treba da postoji jedan Centar za informacije, priznavanje i ocjenu kvaliteta¹⁶, koji bi trebao biti odgovoran za sva pitanja od međunarodnog značaja, kao što su priznanje stranih kvalifikacija i informacije o kvalifikacijama koje se stječu u BiH. Ovaj Centar treba određivati i standarde osiguranja kvaliteta i davati preporuke ministarstvu nadležnom za licenciranje i akreditaciju.

3.6. Vlasničko-pravni odnosi i javna dobra

U smislu prava ostvarivanja prava poslovnog nastana, prije svega potrebno je razmotriti propise BiH koji se odnose na reguliranje vlasničko-pravnih odnosa i pravno reguliranje javnih dobara. Obzirom na značaj javnih dobara, u svrhu uporedne analize ponudili smo i kratki pregled pravnog definiranja ovog pitanja u Republici Hrvatskoj koji se nalazi u aneksu ove studije.

3.6.1 Opće napomene o vlasničko-pravnim odnosima

Nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), društvena svojina je preuzeta u društveni, ekonomski i pravni sistem Republike Bosne i Hercegovine (RBiH). Njena osnovna karakteristika bila je nedostatak vlasničkog ovlaštenja bilo kojeg lica da isključi sve druge subjekte iz upravljanja, raspolaganja i korištenja stvarima koje su bile objekti društvene svojine. U toku rata, društvena svojina je u RBiH transformirana u državnu svojinu (Zakon o pretvorbi društvene svojine, Službeni list RBiH 33/94). Nova kategorija obuhvatila je cjelokupnu

¹⁶ Završni sastanak sa zaključcima radne grupe državnog Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH (Council of Europe Headquarters, Strasbourg, 4-5 December 2003)

društvenu svojinu, uključujući i javna dobra. FBiH je kasnije prihvatila ovaj republički zakon, dok je Zakonom o prenosu sredstava iz društvene u državnu svojinu RS (Službeni glasnik 4/93) u RS u društvena svojina identificirana kao državna.

Nakon rata, u FBiH dodnesen je novi Zakon o vlasničko-pravnim odnosima (Službene novine FBiH 6/98, 29/03). Kao tehničko pravni propis on je neutralan u odnosu na vrstu vlasnika, zbog čega se primjenjuje i na državnu svojinu. U RS isti efekat postignut je preuzimanjem Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima bivše SFRJ (Službene novine SFRJ 6/80). Država BiH još nema svoj zakon o vlasničkim pravima.

Niti jedan od entitetskih zakona o vlasničko-pravnim odnosima ne regulira posebno stjecanje prava vlasništva nad poljoprivrednim zemljištem, šumom i šumskim zemljištem od strane stranih fizičkih i pravnih lica.

3.6.2. Reguliranje stjecanja prava vlasništva nad nekretninama od strane stranih lica u FBiH

Zakon o vlasničko-pravnim odnosima FBiH propisuje da na teritoriji FBiH strana fizička lica mogu biti nosioci prava vlasništva nad zemljištem i zgradom koju su stekli nasljeđivanjem kao i državljani BiH/FbiH, ukoliko međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno (član 87.). Strano fizičko i pravno lice koje obavlja djelatnost u FBiH može biti nosilac prava vlasništva nad poslovnim prostorijama, poslovnim zgradama, stanovima, stambenim zgradama i građevinskim zemljištem na kom su objekti izgrađeni ili će biti izgrađeni, ali se federalnim zakonom može predvidjeti da strano fizičko i pravno lice ne može imati pravo vlasništva nad nekretninama na određenim područjima FBiH (član 88.).

Također, strana fizička lica koja su stalno nastanjena u FBiH mogu biti nosioci prava vlasništva nad stanom i stambenoj zgradi i građevinskom zemljištu na kojem su takvi objekti izgrađeni ili će biti izgrađeni (član 89.). Zakon predviđa da izuzetno strana fizička i pravna lica mogu biti ograničena u stjecanju prava vlasništva nad nekretninama pod uvjetom reciprociteta, o čemu pismenu suglasnost daje Federalno ministarstvo pravde.

Zakonom se predviđa da se, u javnom interesu, a naročito radi zaštite prirodnih bogatstava, okoline i kulturno-historijske baštine, može ograničiti ili posebno urediti način korištenja i raspolaganja određenim stvarima (član 4.), te se može zakonom odrediti da određene stari mogu biti samo vlasništvo FBiH ili drugog pravnog lica, a u vlasništvu fizičkih osoba samo po odobrenju nadležnog organa (član 11.).

3.6.3. Reguliranje stjecanja prava vlasništva na nekretninama od strane stranih lica u RS

U RS, vlasnički odnosi regulirani su Zakonom o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima preuzetim od bivše SFRJ (Službene novine SFRJ 6/80). U pogledu sticanja nepokretnosti od strane stranih lica, ovaj zakon zahtijeva reciprocitet. Tako, zakon propisuje da strana fizička lica mogu biti nosioci prava svojine nad zemljištem i zgradama koje su stekli nasljeđivanjem, ali samo u pod uvjetom reciprociteta, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno (član 82.).

Također, strano fizičko ili pravno lice koje obavlja djelatnost u RS može biti nosilac prava vlasništva nad poslovnim zgradama, prostorijama i zemljištem na kojem su ti objekti izgrađeni, ali uz uvjet reciprociteta. Također, stranom fizičkom ili pravnom licu koje napravi stambenu zgradu ili stekne stan uz uvjet reciprociteta, može se dati građevinsko zemljište na korištenje (član 82.a).

Strano fizičko lice koje je stalno nastanjeno u RS može biti nosilac prava vlasništva nad stanom i stambenom zgradom, ali pod uvjetom reciprociteta (član 82.b).

Zakon predviđa da pravo vlasništva ne može postojati nad stvarima koje mogu biti samo u državnom vlasništvu (član 2.).

3.7. Pravno reguliranje javnih dobara

U BiH ne postoji zakon o javnim dobrima kojim bi se definirala javna dobra, te sveobuhvatno regulirala procedura njihovog iskorištavanja i eventualnog otuđivanja. Određeni zaključci o prirodi javnih dobara, kao i načinu njihove eksploatacije, zaštite i nadležnostima različitih nivoa vlasti u njihovom upravljanju i zaštiti, mogu se donijeti na osnovu postojećih sektorskih zakona (o šumama, poljoprivrednom

zemljištu, vodama, itd.), te na osnovu zakona o koncesijama. Ovakvi sektorski zakoni postoje na entitetskom nivou (te u određenim slučajevima i na nivou kantona u FBiH) i nerijetko predviđaju različit okvir zaštite i raspolaganja, te stoga ne možemo govoriti o nekom jedinstvenom, pa čak ni koherentnom sistemu upravljanja i raspolaganja javnim dobrima.

Slijedi pregled najbitnijih odredaba entitetskih sektorskih zakona koji se odnose na javna dobra koja mogu biti i u državnom i privatnom vlasništvu – šume i poljoprivredno zemljište. Reguliranje pravnog prometa ovih prirodnih dobara djelimično je definirano ovim posebnim zakonima, a u slučaju pravnih praznina, odredbe zakona o vlasničko-pravnim odnosima su primjenjive. Entitetski zakoni predviđaju zabranu prometa šumama u državnom vlasništvu, dok se uređenje ovog pitanja u slučaju poljoprivrednog zemljišta razlikuje u dva entiteta.

3.7.1. Zakon o šumama FBiH

Zakon o šumama FBiH (Službene novine FBiH 20/02, 29/03, 37/04) definira šume i šumska zemljišta kao osnovni prirodni resurs od općeg značaja za očuvanje biodiverziteta i prirodnog okoliša, te kao takav predstavlja opće dobro.

Zakon predviđa dva oblika vlasništva nad šumama – državno i privatno vlasništvo. Državne šume su u vlasništvu FBiH, a privatne u vlasništvu pravnih i fizičkih lica koja imaju legalno registrirano pravo vlasništva nad šumom i šumskim zemljištem, dok se legalno uspostavljena prava na uživanje cijele ili dijelova šume i šumskog zemljišta ne smatra vlasništvom (član 3. tč.20.). Također, pravo vlasništva nad šumama i šumskim zemljištem ne može se steći njihovim korištenjem i zauzimanjem bez obzira na period trajanja istog (član 44. st. 7.). Ukoliko kanton ili općina kupe šumu ili šumsko zemljište ili isto dobiju na poklon od bilo kojeg lica, takve šume se također smatraju državnim šumama. Privatnim šumama upravljaju njihovi vlasnici, u skladu sa Zakonom o šumama i podzakonskim propisima, dok državnim šumama i šumskim zemljištem upravljaju federalna i kantonalne uprave.

U FBiH je zabranjen promet državnih šuma i šumskog zemljišta, te su bilo kakvi ugovori u tom smislu nezakoniti i nevažeći (član 45.). Promet šuma i šumskog zemljišta može se vršiti samo u postupku arondacije (zaokruživanje – oduzimanje

zemljišta jednog subjekta i pripajanje tog zemljišta u korist drugog subjekta radi racionalnije upotrebe, na osnovu prethodno utvrđenog općeg interesa) i komasacije (grupiranje usitnjenih i nepravilnih parcela zemljišta radi formiranja manjeg broja većih i pravilnih parcela), te putem zamjene uz prethodno pribavljenu suglasnost nadležnog federalnog ministra. Također je moguće da se državne šume i šumsko zemljište za koje je izdato odobrenje za krčenje proda drugom pravnom ili fizičkom licu u svrhu koja je određene prostornim planom.

Što se tiče privatnih šuma i šumskog zemljišta, zakon propisuje da FBiH ima pravo prvenstva za kupovinu takvih šuma i zemljišta koje su nadležni organi proglasili zaštitnim šumama (šume koje prvenstveno služe za zaštitu zemljišta, naselja, privrednih i drugih objekata) ili šumama s posebnom namjenom (šume koje imaju poseban kulturni, historijski, ekološki, prirodni značaj i sl.). Također, vlasnik šuma i šumskog i poljoprivrednog zemljišta koje graniči sa šumom i šumskim zemljištem koje se prodaje, imaće pravo prvenstva za kupovinu te šume, ako ta prodaja ne predstavlja smetnju u pogledu gospodarenja državnim šumama. Ako ovo pravo prvenstva ne bude iskorišteno, onda pravo prvenstva za kupovinu pripada vlasniku čija je šuma najbliža šumi koja se prodaje.

3.7.2. Zakon o šumama u RS

Zakon o šumama RS (Službeni glasnik RS 66/03) kao i isti zakon u FBiH, predviđa da vlasništvo nad šumama može biti državno i privatno (član 4.). Šumama i šumskim zemljištem u vlasništvu RS upravlja javno poduzeće, a privatnim šumama upravljaju i gazduju njihovi vlasnici u skladu sa zakonom.

Također je predviđeno da se državne šume ne mogu otuđivati niti prevoditi u druge oblike svojine, ukoliko posebnim zakonom nije drugačije određeno (član 5.). Promet šuma je dozvoljen samo u postupku komasacije i zamjene. Zakon predviđa i da se šume i šumska zemljišta ne mogu davati u zakup, osim ako se time obezbjeđuje njihovo racionalno korištenje, pod uvjetima koji su određeni od strane javnog poduzeća koje gazduje šumama. Državno šumsko zemljište koje je dato u zakup ne može se koristiti za izgradnju.

3.7.3. Poljoprivredno zemljište u FBiH

Zakonom o poljoprivrednom zemljištu FBiH (Službene novine FBiH 2/98) poljoprivredno zemljište se definira kao prirodno bogatstvo i dobro od općeg interesa koje uživa posebnu zaštitu. Zakon predviđa poseban režim korištenja i zaštite poljoprivrednog zemljišta, te između ostalog i mogućnost da se vlasniku takvog zemljišta koji ga ne koristi u roku od dvije ekonomske godine ili ga ne da u zakup ili na drugi način ne obezbijedi njegovo korištenje, zemljište može privremeno oduzeti.

Zakonom o poljoprivrednom zemljištu ne definiraju se oblici vlasništva nad zemljištem, ali se iz formulacije zakonskih odredbi može zaključiti da ono može biti u vlasništvu FBiH, privatnom vlasništvu fizičkih lica – zemljoradnika, te u zadružnom vlasništvu, dok pravna lica poljoprivredno zemljište mogu koristiti, njime upravljati ili raspolagati (član 5.), čime je zapravo posredno omogućeno pravo vlasništva i pravnim licima (obzirom da raspolaganje predstavlja jedan od prerogativa vlasništva). Zakon ne sadrži posebne odredbe o mogućnosti i proceduri prometa poljoprivrednim zemljištem.

3.7.4. Poljoprivredno zemljište u RS

Slično kao u FBiH, i Zakon o poljoprivrednom zemljištu RS (Službeni glasnik RS 14/04, 22/04, 49/04) definira poljoprivredno zemljište kao dobro od općeg interesa i regulira njegovu uporabu.

Za razliku od istog zakona u FBiH, Zakon o poljoprivrednom zemljištu RS detaljno regulira imovinsko-pravne odnose na poljoprivrednom zemljištu, te način prenosa vlasništva i drugih prava na zemljištu. Vlasnik poljoprivrednog zemljišta može biti pravno ili fizičko lice, kao i RS. Poljoprivredno zemljište koje je u vlasništvu RS, može biti dato u zakup, prodato ili dodijeljeno koncesijom pravnom i fizičkom licu, isključivo radi zasnivanja primarne poljoprivredne proizvodnje (član 60.). Koncesija se može izdati domaćem i stranom fizičkom i pravnom licu i ne predviđaju se nikakvi posebni uvjeti za koncesionara koji je strano lice. Prodaja zemljišta u vlasništvu RS vrši se javnim konkursom, dok se zemljište može dati u zakup i domaćem i stranom fizičkom i pravnom licu.

Zakon propisuje da fizička lica koja nemaju državljanstvo RS/BiH ne mogu steći vlasništvo na poljoprivrednom zemljištu u RS preko poslova *inter vivos* (među živim licima), dok u pogledu nasljeđivanja, oni svoja prava ostvaruju u skladu sa Zakonom o nasljeđivanju (član 15.). Zakon ne sadrži odredbe o sticanju vlasništva na poljoprivrednom zemljištu od strane stranih pravnih lica.

Poljoprivredno zemljište izvan sela, kao i privatni zemljišni posjedi i zemljište u svojini RS, može se prodati ili dati u zakup samo na osnovu primjene prava preče kupnje (najbliži srodnici, opština na kojoj se nalaze nekretnine, suvlasnici, itd.) i po zakonski propisanoj proceduri (član 16.) koja predviđa administrativno odobrenje upravne jedinice u kojoj se predmetno zemljište nalazi.

3.7.5. Koncesije

Obzirom da u BiH ne postoji definicija javnih dobara, potrebno je analizirati zakone koji reguliraju iskorištavanje javnih dobara da bi se na posredan način označila lista dobara koja se svrstavaju u ovu kategoriju. To se, prije svega, odnosi na zakone o koncesijama, na državnom i entitetskom nivou.

Mogućnost učestvovanja stranih fizičkih i pravnih lica u iskorištavanju prirodnih bogatstava u BiH definirana je propisima o koncesijama. Zakonom o koncesijama BiH (Službeni glasnik BiH 32/02, 56/04) uređeni su način i uvjeti pod kojima se pravnim licima mogu dodjeljivati koncesije. Član 1. Zakona o koncesijama BiH određuje da ovaj zakon regulira uvjete pod kojima se domaćim i stranim pravnim licima mogu dodjeljivati koncesije u sektorima koji su, po Ustavu BiH i zakonima BiH, u nadležnosti države i u slučaju predstavljanja međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine, kao i kada se koncesiono dobro prostire na Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, i to za osiguranje infrastrukture i usluga, eksploataciju prirodnih resursa i objekata koji služe njihovom iskorištavanju, financiranju, projektiranju, izgradnji, obnovi, održavanju i/ili rukovođenju radom infrastrukture i svih za nju vezanih objekata. Zakon ne sadrži listu prirodnih resursa niti sektora u nadležnosti BiH na koje se primjenjuje.

Koncesija u smislu ovih zakona predstavlja pravo koje se dodjeljuje koncesionaru u svrhu obavljanja privrednih djelatnosti korištenjem prirodnih bogatstava, dobara u

općoj uporabi i obavljanja djelatnosti od općeg interesa. Koncesionar, u skladu sa članom 29. ovog zakona ima pravo posjedovanja i korištenja sredstava i imovine koja mu se stavlja na raspolaganje u skladu sa ugovorom o koncesiji.

Zakon o koncesijama BiH (kao i zakoni na entitetskom nivou) definira da se koncesija može dodijeliti domaćim i stranim pravnim licima (član 1.st.2.), ali pod stranim pravnim licima predviđa poslovne subjekte osnovane u skladu sa zakonima BiH u vlasništvu domaćeg i/ili stranog pravnog lica. Ova definicija upućuje na zaključak da se jedino stranim pravnim licima koja su inkorporirana u BiH (kao samostalni pravni subjekti, subsidijarna preduzeća, itd.) mogu dodjeljivati koncesije, tj. da strani poslovni subjekt koji nije inkorporiran u BiH u skladu sa domaćim zakonodavstvom ne bi mogao učestvovati u postupku dodjele koncesije.

Na entitetskom nivou su također doneseni Zakoni o koncesijama, usaglašeni sa državnim zakonom iz ove oblasti. U RS su koncesije regulirane Zakonom o koncesijama RS (Službeni glasnik RS 25/02, 91/06). U FBiH reguliranje ove oblasti oslikava podjelu ustavnih nadležnosti između entitetskog i kantonalnih nivoa, pa su doneseni i zakoni o koncesijama na nivou kantona.

3.8. Finansijski sektor u BiH

Možemo tvrditi da je finansijski sektor jedan od najreguliranijih sektora u BiH koji se dotiču prava poslovnog nastana. U oblasti bankarstva, na državnom nivou postoji Centralna banka BiH koja djeluje kao *currency board*, utvrđuje monetarnu politiku, drži depozite komercijalnih banka u minimalnom propisanom nivou, održava deviznu rezervu, itd. Komercijalni bankarski sektor je gotovo u potpunosti privatizovan, sa dominantnim učešćem inostranih banaka putem banaka-kćeri osnovanih u BiH.

Bankarstvo je u BiH regulirano na entitetskom nivou. Osnovni zakoni su entitetski Zakoni o bankama (Službene novine FBiH 39/98, et.al. i Službeni glasnik RS 44/03), koji su u velikoj mjeri usaglašeni, a nadzor vrše entitetske regulatorne agencije za bankarstvo, koje i izdaju dozvole za obavljanje bankarske djelatnosti u FBiH i RS. Strane banke bankarsku djelatnost mogu obavljati putem supsidijarnih društava registriranih u skladu sa važećim propisima u BiH koji samom registracijom stiču

tretman domaće banke.¹⁷⁾ U procesu je i izrada nacрта Zakona o bankama na državnom nivou koji bi trebao stvoriti okvir za potpunu harmonizaciju ovog sektora u BiH i omogućiti nesmetan protok kapitala.

Oblast osiguranja u BiH je također regulirana na entitetskom nivou setom usaglašenih zakona i podzakonskih akata, a nadzor nad poslovanjem društava u ovom sektoru povjeren je entitetskim agencijama za nadzor osiguranje u RS i FBiH, koje izdaju i dozvole za rad osiguravajućim društvima. Iako je još 2004. godine donesen zakon o agenciji za osiguranje na državnom nivou, ovo tijelo još uvijek nije počelo funkcionisati.

Strana osiguravajuća društva u BiH mogu djelovati osnivanjem društava-kćeri u skladu sa propisima u BiH. Entitetski zakoni također omogućavaju da društva koja imaju sjedište izvan BiH mogu obavljati djelatnost osiguranja u BiH putem podružnica nakon dobijanja odobrenja za rad od strane nadležne agencije za nadzor. Ipak, odobrenje može dobiti samo ono društvo čija matična zemlja dopušta društvima iz BiH da se obrazuju u skladu sa principom reciprociteta. Treba napomenuti i da Zakon o društvima za osiguranje u privatnom osiguranju FBiH (Službene novine FBiH 24/05), te Zakon društvima za osiguranje RS (Službeni glasnik RS 17/05) propisuju da će se sve odredbe koje reguliraju poslovanje društava koja imaju sjedište izvan BiH (tj. odredbe koje reguliraju rad podružnica stranih društava u BiH) početi primjenjivati tek nakon pet godina od dana stupanja na snagu ovih zakona.

3.9. Usluge u svjetlu prava poslovnog nastana

Usluge, u smislu gospodarske djelatnosti, zakonski su regulirane Zakonom o standardnoj klasifikaciji zanimanja u Federaciji BiH (Službene novine FBiH 22/04), čija klasifikacija je utemeljena na ISCO88, i Zakonom o klasifikaciji djelatnosti i o registru jedinica razvrstavanja u Republici Srpskoj (Službeni glasnik RS 113/04), koji je urađen i izveden iz Klasifikacije djelatnosti NACE REV 1.1. (obvezan statistički standard EU).¹⁸ Ovim zakonima uređeni su pojmovi i svrha standardne klasifikacije zanimanja, definicije zanimanja koje su dužni primjenjivati svi organi vlasti i pravna

¹⁷ Uz dodatne pogodnosti koje imaju strani investitori, pogledati sekciju 3.1.

¹⁸ Napominjemo da je u oktobru 2006. godine usvojen Zakon o klasifikaciji djelatnosti u BiH (Službeni glasnik BiH 76/06), koji u trenutku pisanja ove studije još uvijek nije u primjeni.

lica u entitetima. Prema datoj klasifikaciji razvrstavaju se po djelatnostima pravne i fizičke osobe koje obavljaju djelatnost, uključujući i djelatnost pružanja usluga sukladno propisima, a razvrstavanje subjekata po djelatnostima sukladno Standardnoj klasifikaciji obavljaju entitetske agencije za statistiku.

Obzirom da u FBiH Zakon o klasifikaciji zanimanja nije u potpunosti usaglašen sa korespondirajućim zakonom iz RS koji je izveden na temelju Klasifikacije djelatnosti NACE REV 1.1. (*Nomenclature statistique des activites economiques dans la Communaute europeenne*), bilo bi preporučljivo da FBiH preuzme klasifikaciju zanimanja iz zakona RS. Kompletно harmoniziranje klasifikacije zanimanja bi omogućilo lakše vođenje evidencije zanimanja, te usporedivost statističkih podataka u ovoj oblasti. Većina usluga je definirana posebnim entitetskim i, u nekim slučajevima, kantonalnim zakonima.

U nastavku teksta, analizirali smo pravo pružanja advokatskih usluga u kontekstu primjene prava poslovnog nastana. Svrha ove analize je da ukaže na principe koji se moraju uzeti u obzir kod prilagođavanja domaće legislative koja regulira pojedinačne usluge.

3.9.1. Primjer - Pravo pružanja advokatskih usluga

Pravna profesija i pravne usluge su regulirane u većoj mjeri od ostalih usluga. Prva **Direktiva 77/249/EC** koja se odnosi na davanje usluga je omogućila advokatima da pružaju usluge u drugim zemljama članicama Unije, pod nadzorom institucija zemlje u kojoj su registrirani i koristeći puni naziv firme i logo kako su registrirani u svojoj zemlji, a pod istim uvjetima rada u drugoj zemlji koji važe za advokate te zemlje.

Nakon toga je uslijedila **Direktiva 89/48/EEC**, koja se odnosi na priznavanje visokoškolskih diploma, gdje je definirano da advokati koji su stekli diplomu u zemlji čiji se pravni sustav bitno razlikuje od sustava zemlje u kojoj advokat želi da radi, advokat mora polagati dodatne ispite ili provesti određeni period adaptacije prije nego mu se prizna diploma. No, advokatska **Direktiva 98/05/EC** koja se odnosi na priznavanje kvalifikacija predviđa da se advokatska licenca / dozvola za rad izdata u jednoj od zemalja članica EU mora uzeti u obzir u drugoj državi gdje advokat želi

raditi. Ova direktiva omogućava advokatima da rade u drugim državama na permanentnoj osnovi i bez restrikcija pod izvornim profesionalnim nazivom (*original professional title*) i pod istim uvjetima kao i advokati čije su licence izdate u toj državi.

Advokati imaju pravo pružati pravne usluge i savjete koje se odnose na zakonodavstvo svoje zemlje i zemlje prebivališta, kao i zakona EU i međunarodnog prava. Advokati koji su kao takvi kvalificirani, odnosno licencirani u jednoj od zemalja članica Unije trebaju se jednostavno registrirati u Advokatskoj komori ili relevantnoj instituciji zemlje u kojoj prebivaju, a na temelju licence koja im je izdata u njihovoj matičnoj zemlji bez potrebe da polažu dodatne ispite ili provedu period adaptacije.

Ova Direktiva predviđa jednostavniji proces dobivanja profesionalne titule u gostujućoj zemlji. Advokat iz druge zemlje koji je proveo 3 godine radeći kao pravnik ili advokat u toj zemlji, uključujući rad vezan za Komunitarno pravo, sa zvanjem advokata u njegovoj matičnoj zemlji, može tražiti prijem u Advokatsku komoru ili relevantno profesionalno udruženje zemlje u kojoj radi bez polaganja dodatnih ispita. Nakon toga, ta osoba ima pravo da koristi obje titule (onu izdatu u njegovoj matičnoj zemlji kao i titulu dobijenu u drugoj zemlji).

Za oblast advokature relevantni su i sljedeći primjeri iz prakse Europskog suda:

- (Case 2/74, *Reyners v. Belgian State*); Slučaj u kome je holandski državljanin nastanjen u Belgiji želio da bude primljen u Advokatsku komoru u Belgiji. Iako je imao i belgijsku diplomu, njegov zahtjev je odbijen budući da u belgijskom zakonu stoji da jedino belgijski državljani mogu biti primljeni u Advokatsku komoru u Belgiji (kao preduvjet se postavlja belgijsko državljanstvo). Sud je ovu odredbu ocijenio diskriminirajućom i naložio uklanjanje iste.
- U slučaju Case 71/76, *Thieffry v. Conseil de l'ordre des Avocats de Paris* 1978, belgijski advokat je pokušao pristupiti francuskoj Advokatskoj komori. Imao je belgijsku diplomu koje je bila priznata od francuskog univerziteta kao ekvivalent francuskoj licenci kao i imanju kvalifikacijskog certifikata potrebnog za obavljanje advokatske djelatnosti u Francuskoj. Zahtjev mu je

odbijen jer nije posjedovao francusku pravnu diplomu. Sud je ovo ocijenio kao diskriminaciju u smislu prava na pružanje usluga, a u vezi sa međusobnim priznavanjem diploma i stručnih kvalifikacija.

- U slučaju Case 107/83, njemačkom advokatu koji je kvalificiran za advokata u Njemačkoj i u Francuskoj, kada je pokušao otvoriti advokatsku kancelariju u Parizu, a istovremeno imajući i advokatsku kancelariju u Nirnbergu, Pariška advokatska komora je odbila zahtjev iz razloga što francuski propisi ne dozvoljavaju obavljanje advokatskih usluga u više od jedne regije Suda za žalbu. Sud je ovu odredbu smatrao diskriminirajućom.

3.9.1.1. Advokatska djelatnost u BiH

Obavljanje advokatske djelatnosti u BiH je regulirano entitetskim zakonima o advokaturi (Zakon o advokaturi FBiH 40/02, 29/03, 18/05, 68/05 i Zakon o advokaturi RS 37/02). Ovim zakonima je definirano da sve oblike pravne pomoći mogu pružati samo advokati. Advokatsku djelatnost, kao profesionalnu djelatnost, vrše advokati kao pojedinci koji su upisani u Imenik advokata Advokatske komore RS-a ili Imenik advokata Federalne advokatske komore. Advokati u svrhu zajedničkog vršenja profesije mogu formirati zajedničku advokatsku kancelariju i advokatsko društvo. Advokatsko društvo se registrira kao pravno lice u skladu sa Zakonom o privrednim društvima kao društvo sa ograničenom odgovornošću. Prema ovom zakonu, društva sa ograničenom odgovornošću mogu osnovati domaća ili strana fizička i pravna lica.

Međutim, rad advokatskog društva je ograničen na obavljanje advokatske djelatnosti. Za osnivanje advokatskog društva, advokati osnivači su dužni pribaviti prethodnu privremenu suglasnost entitetske advokatske komore. Bez ove vrste suglasnosti advokatsko društvo se ne može registrirati na sudu niti upirati u Imenik advokatskih društava advokatske komore. Isto tako, samo advokati koji su upisani u Imenik advokata RS ili FBiH mogu biti članovi advokatskog društva, odnosno mogu osnovati advokatsko društvo.

Pravo na upis u Imenik advokata može imati osoba koja, pored ostalih, ispunjava sljedeće preduvjete:

- 1) da je državljanin Bosne i Hercegovine;
- 2) da je diplomirao na jednom od pravnih fakulteta u Bosni i Hercegovini ili bivšoj SFRJ do 22. maja 1992. godine (a ako je diplomirao na pravnom fakultetu druge države, ovaj uvjet stiče nakon nostrifikacije diplome);
- 3) da ima položen pravosudni ispit u Bosni i Hercegovini ili bivšoj SFRJ do 22. maja 1992. godine (a ako je pravosudni ispit položio u drugoj državi, ovaj uvjet stiče nakon priznanja tog ispita od strane nadležnog entitetskog ministarstva);
- 4) da je, u FBiH nakon diplomiranja na pravnom fakultetu, stekao najmanje četiri godine radnog iskustva na pravnim poslovima u advokaturi, sudu, tužilaštvu ili na pravnim poslovima u upravnim ili drugim državnim organima ili pravnim osobama, a u RS da nakon položenog pravosudnog ispita ima dvije godine radnog iskustva na navedenim pravnim poslovima.

Advokatu automatski prestaje pravo na obavljanje advokatske djelatnosti u slučaju da izgubi državljanstvo Bosne i Hercegovine.

Državljanin druge države koji po zakonu te države ispunjava uvjete za obavljanje djelatnosti advokata može imati pravo na upis u Imenik advokata samo pod uvjetom postojanja reciprociteta sa državom čiji je državljanin (član 7., Zakon o advokaturi FBiH, član 29. stav 2. Zakona o advokaturi RS). U slučaju sumnje o postojanju reciprociteta, obvezujuće tumačenje daje entitetsko ministarstvo pravde. Advokat koji ima dozvolu udruženja advokata druge države za obavljanje advokatske djelatnosti može u pojedinačnim slučajevima zastupati i braniti pravne subjekte pred sudovima i drugim državnim organima samo uz prethodnu suglasnost entitetskog ministarstva pravde koje je dužno da o tome pribavi mišljenje advokatske komore tog entiteta.

Iz gore navedenog se vidi da zakoni o advokaturi imaju niz diskriminirajućih odredbi koje se u skorijoj budućnosti moraju izmijeniti na način da se usklade sa direktivama EU koje se odnose na generalno priznavanje kvalifikacija i na advokaturu (Direktiva 98/05/EC), te praksu Europskog suda. Detaljnije preporuke su date u Akcionom planu.

4. Akcioni plan za implementaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, poglavlja prava poslovnog nastana i pružanja usluga

Implementacija Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa BiH predstavlja prvu fazu kompletnog procesa usklađivanja BiH zakonodavstva sa pravnom stečevinom Europske unije. Sporazum stupa na snagu danom ratifikacije od strane državnog parlamenta, Europskog parlamenta i parlamenata 27 zemalja članice Unije. Potpisivanjem Sporazuma obje strane su preuzele niz obveza za koje je preciziran rok. Pored obveza koje su eksplicitno navedene u tekstu Sporazuma, od BiH se očekuje da u prvim godinama usvoji legislativu od značaja za funkcioniranje unutarnjeg tržišta¹⁹, odnosno legislativu koja se odnosi na slobodu kretanja robe, ljudi, kapitala i usluga. Pravo poslovnog nastana također predstavlja jednu od osnovnih sloboda neophodnih za funkcioniranje unutarnjeg tržišta. Glavni kriterij u ocjenjivanju napretka BiH na putu pridruživanja Uniji bit će spremnost i dosljednost u ispunjavanju obveza preuzetih potpisivanjem Sporazuma.

Sljedeća tabela predstavlja akcioni plan za implementaciju poglavlja SSP prava poslovnog nastana i prava pružanja usluga. U tabeli je dat pregled mjera sa definiranim vremenskim okvirima i nazivi institucija koje su nadležne za sprovođenje mjera.

MJERE KOJE SE ODOSE NA REGISTRACIJU PREDUZEĆA	VREMENSKI ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA
1. Implementirati Okvirni zakon o registraciji privrednih subjekata i nove entitetske zakone o registraciji privrednih subjekata	Prije stupanja na snagu SSP	Entitetska ministarstva pravde i Visoko Sudsko Tužilačko Vijeće (VSTV)
2. Harmonizirati praksu i administrativne takse registracijskih sudova – Zakone o administrativnim taksama i podzakonske akte koji reguliraju administrativne procedure upisa (npr. propisi vezani za verifikaciju stranih dokumenata)	Prije stupanja na snagu SSP	Entitetska ministarstva pravde i VSTV
3. Harmonizirati entitetske zakone o klasifikaciji djelatnosti sa statističkim standardima EU (NACE REV 1.1)	Prije stupanja na snagu SSP	Entiteti i agencije za statistiku

¹⁹ Vidi član 70, SSP master verzija 22.12.2006.

MJERE KOJE SE ODNOSE NA ZAPOŠLJAVANJE STRANACA	VREMENSKI ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA
1. Regulirati radni i pravni status tzv. detaširanih radnika, tj. radnika koji su stalno zaposleni u stranim firmama-majkama, a obavljaju određene poslove ili funkcije u firmama-kćerkama u BiH.	Prije stupanja na snagu SSP	Entitetska ministarstva za rad i socijalnu politiku, ministarstva pravde
2. Uskladiti entitetske zakone o zapošljavanju stranaca na način da radna dozvola izdata u jednom entitetu važi i u drugom.	Prije stupanja na snagu SSP	Državno ministarstvo pravde i entitetska ministarstva pravde.
3. Donijeti izmjene Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH i entitetskih zakona o zapošljavanju stranaca kako bi se pojednostavio proces dobivanja radnih viza za državljane EU koji se u BiH zapošljavaju kao ključno osoblje.	Stupanjem na snagu SSP	Vijeće Ministara BiH, Ministarstvo sigurnosti BiH
4. Harmonizirati praksu na nivou BiH koja se odnosi na izdavanje dozvola za boravak za članove porodice osoba koje imaju radnu i boravišnu dozvolu.	Prije stupanja na snagu SSP	Državno ministarstvo sigurnosti
5. Obezbijediti članovima porodica stranih radnika zdravstveno i socijalno osiguranje u BiH ili priznavanje osiguranja koje ostvaruju u inostranstvu. Uraditi izmjene Zakona o penzionom i socijalnom osiguranju kao i zakona o zdravstvenom osiguranju.	Stupanjem na snagu SSP	Entitetska ministarstva za rad i socijalnu politiku
6. Donijeti propis na osnovu kojeg bi se izbjeglo dvostruko oporezivanje državljanina članica EU u oblasti penzionog i socijalnog osiguranja.	Stupanjem na snagu SSP	Vijeće ministara, entitetska ministarstva za rad i socijalnu politiku

MJERE U VEZI SA VLASNIČKO – PRAVNIM ODNOSIMA	VREMENSKI ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA
1. Izmijeniti entitetske zakone o vlasničko-pravnim odnosima tako da se izbjegne bilo kakvo ograničenje u stjecanju prava vlasništva nad nekretninama za pravna lica iz EU kada su ova prava neophodna za vođenje ekonomske aktivnosti za koju su registrirana.	Stupanjem na snagu SSP	Entitetske vlade, entitetska ministarstva pravde
2. Regulirati mogućnost stranih pravnih lica da stječu vlasništvo nad šumama i poljoprivrednim zemljištem na cijeloj teritoriji BiH kada su ova prava neophodna za vođenje ekonomske aktivnosti za koju su	Stupanjem na snagu SSP	Entitetske vlade, entitetska ministarstva pravde

registrirana.		
3. Izmijeniti entitetske zakone o vlasničko-pravnim odnosima tako da se izbjegne bilo kakvo ograničenje u stjecanju prava vlasništva nad nekretninama za fizička lica iz EU kada su ova prava neophodna za obavljanje poslovne aktivnosti.	4 godine nakon stupanja na snagu SSP	Entitetske vlade, entitetska ministarstva pravde

MJERE VEZANE ZA SAMOZAPOŠLJAVANJE	VREMENSKI ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA
1. Izmijeniti Zakon o obrtu FBiH i Zakon o zanatsko-preduzetničkoj djelatnosti RS, tako da se omogući EU građanima obavljanje obrta bez uvjeta reciprociteta.	4 godine nakon stupanja na snagu SSP	Entitetska ministarstva nadležna za privredu/poduzetništvo i obrt
2. Proceduru za registraciju obrta prenijeti sa općina na registracione sudove, odnosno ujediniti proces registracije za obrt i privredne subjekte.	4 godine nakon stupanja na snagu SSP	Entitetske vlade
3. Donijeti okvirnu legislativu na državnoj razini, koja će omogućiti osnivanje agencije / institucije za koordiniranje priznavanja stranih diploma i certifikata ENIC Centar.	Stupanjem na snagu SSP-u.	Ministarstvo civilnih poslova, entitetska i kantonalna ministarstva obrazovanja

MJERA KOJE SE ODNOSU NA OBLAST USLUGA	VREMENSKI ROK	ODGOVORNA INSTITUCIJA
Uraditi detaljan pregled legislative kojom su definirane određene oblasti usluga kako bi se identificirale prvenstveno moguće diskriminirajuće odredbe i izmijenile iste. Ovdje navodimo neke od usluga i zakone kojima su te usluge definirane: • Pravne usluge / advokatura – entitetski zakoni o advokaturi; • Računovodstvo, knjigovodstvo i revizija – državni i entitetski zakoni o računovodstvu i reviziji; • Usluge vezane za distribuciju i trgovinu energijom – Zakon o prijenosu, regulatoru i operateru sistema električne energije u BiH (7/02 i 13/03), zakoni o nadležnim regulatornim agencijama; • Trgovinske (komisione i posredničke) usluge – entitetski zakoni o trgovini, entitetski zakoni o obligacionim odnosima; • Poštanske usluge – entitetski	Stupanjem na snagu SSP	Vijeće ministara, entitetske i kantonalne vlade;

zakoni o poštanskom prometu; • Telekomunikacijske usluge – Zakon o komunikacijama BiH iz 2003. godine • Financijske usluge – entitetski zakoni o bankama, nadležnim regulatornim agencijama i entitetski zakoni o mikro kreditnim organizacijama; • Usluge osiguranja – entitetski zakoni o osiguranju i entitetski zakoni o posredovanju u osiguranju; • Turističke usluge i usluge u vezi putovanja – entitetski zakoni o turističko-ugostiteljskoj djelatnosti, entitetski zakoni o turističkim zajednicama i promicanju turizma; • Usluge javnog prijevoza u slobodnoj plovidbi – entitetski zakoni o unutarnjoj i morskoj plovidbi; • Usluge cestovnog prijevoza – entitetski zakoni o cestovnom prijevozu; • Zdravstvene, stomatološke usluge te usluge koje pružaju babice, medicinske sestre, fizioterapeuti i paramedicinsko osoblje – entitetski i kantonalni zakoni o zdravstvenoj zaštiti.		
--	--	--

Zaključak

Jedna od najbitnijih konzekvenci procesa europskih integracija, **pa i implementacije SAA-a** svakako će biti liberalizacija tržišta i ukidanje prepreka slobodnoj razmjeni roba, ljudi, kapitala i usluga između Bosne i Hercegovine i EU. Izvjesnost ovog procesa bila je jasna mnogo prije nego što je Bosna i Hercegovina i zvanično otpočela proces približavanja EU, ali je strateško promišljanje načina provođenja procesa i posljedica otvaranja tržišta ipak izostalo.

Ako rezultat procesa – potpuno otvaranje tržišta prema EU – uzmemo kao neizbježan, te ako, kao općeprihvaćeno, uzmemo da postepenost procesa treba osigurati prilagodbu svih sfera domaćeg tržišta konkurenciji mnogo razvijenijeg konkurenta, onda se kao ključno postavlja pitanje u kojim rokovima provesti ovaj proces, te da li insistirati na što dužim tranzicionim periodima ili, suprotno, kratkim rokovima natjerati domaće firme, proizvođače i pružaoce usluga na što brže prilagođavanje europskim standardima. Postoje snažni argumenti za i protiv oba pristupa.

Liberalizacija domaćeg tržišta podstiče direktna strana ulaganja, podstiče tržišno takmičenje, što rezultira manjim cijenama i većom kvalitetom roba i usluga na bh tržištu. Prerana liberalizacija bh tržišta, smanjuje stvarnu mogućnost domaćih preduzeća da ostanu konkurentna u odnosu na europske kompanije. Treba uzeti u obzir da je BiH u proteklom godinama već značajno liberalizirala domaće tržište, a da tome nisu prethodile politike podizanja konkurentnosti domaće ekonomije.

S druge strane, odlaganje liberalizacije ostavlja prostor za povećanje konkurentnosti domaćih preduzeća u određenim sektorima, ali su potrebne aktivne politike u tranzicionom periodu za prilagodbu domaćih preduzeća pojačanoj tržišnoj konkurenciji koja nastupa po isteku rokova koje smo dogovorili u SAA-u.

Način definiranja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju upućuje da je u ključnim oblastima koje su bile predmet ove studije, izabran pristup koji omogućuje dosta duge tranzicione rokove; na primjer tek četiri godine od potpisivanja Sporazuma razmotrit će se sticanje prava vlasništva na nekretninama i korištenje dobara od općeg interesa podružnicama firmi iz EU u BiH (čl. 51), dok na primjer rok za liberalizaciju pružanja usluga od strane firmi i državljana iz EU nije niti definiran (čl.57). Zasiurno je namjera ovog pristupa bila pružiti dovoljno vremena domaćim učesnicima u tržišnoj utakmici da se pripreme na potpuno otvaranje tržišta prema EU, te je prevladalo tumačenje da je za ovaj proces neophodno osigurati što je više moguće vremena. Međutim, ono što se ne uzima u obzir jeste da nije vrijeme onaj faktor od kojeg će zavisiti uspjeh u prilagođavanju domaćih aktera promjenama koje slijede, nego je ključni faktor definiranje zakonskog okvira i adekvatno reguliranje svih segmenata unutrašnjeg tržišta od strane države i njenih jedinica.

Naša studija dala je naznaku o tome koliko zakonodavne aktivnosti očekuje državu u samo jednom segmentu ovog procesa da bi osigurala dosljednu provedbu obaveza preuzetih Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Također, treba imati na umu da onog trenutka kada Bosna i Hercegovina bude morala potpuno otvoriti svoje tržište za pružaoce usluga iz EU, lista propisa koji će morati biti prilagođeni bit će daleko duža. Kao što smo u tekstu već naveli, na usluge otpada između 60 i 70% ekonomskih aktivnosti u svim zemljama EU. Budući da je ovaj procenat u stalnom porastu, za očekivati je da će ovo tržište i dalje dobijati na značaju.

Stoga je jasno da ugovaranje dugih tranzicionih rokova, koji po definiciji predstavljaju tek odgodu neminovnog - potpunog otvaranja bh. tržišta za privredne subjekte iz EU - samo po sebi ni u kom slučaju neće doprinijeti uspješnom prilagođavanju domaće privrede ovoj konzekvenci europskih integracija. Umjesto fokusiranja na produžavanje rokova, neophodno je da se domaće institucije, od onih nadležnih za proces europskih integracija, do resornih ministarstava na svim nivoima, što hitnije usredotoče na reguliranje unutrašnjeg tržišta, harmonizaciju propisa između entiteta u svim oblastima poslovanja i stvaranje pravnog okruženja i aktivnih politika koje će omogućiti osnaživanje domaćih preduzeća, te na taj način ih pripremiti za konkurenciju kojoj će biti izloženi.

Anex 1 Reguliranje javnih dobara u Republici Hrvatskoj

Zakonom o vlasništvu i drugim stvarnim pravima RH (Službeni list 91/96, 73/00, 114/01, 79/06) djelimično je regulirano i pitanje javnih dobara, na način da se posredno daje definicija više kategorija dobara koje spadaju u ovu grupu. Tako, član 3. ovog zakona propisuje da nisu sposobni biti objektom prava vlasništva i drugih stvarnih prava oni dijelovi prirode koji po svojim osobinama ne mogu biti u vlasti niti jedne fizičke ili pravne osobe pojedinačno, nego su na uporabi svih, kao što su to atmosferski zrak, voda u rijekama, jezerima i moru, te morska obala (**opća dobra**). O općim dobrima vodi brigu, njima upravlja i za to odgovara Republika Hrvatska, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno.

Isti zakon u članu 35. također propisuje da svako ima pravo stvarima u vlasništvu Republike Hrvatske koje su namijenjene za uporabu svih (**javna dobra u općoj uporabi**) služiti se na način koji je radi ostvarenja te namjene odredilo tijelo ili ustanova kojoj su dane na upravljanje, odnosno tijelo nadležno za određivanje namjene, koje njima neposredno upravlja. Ako nije što posebno propisano zakonom, na javna dobra u općoj uporabi na odgovarajući se način primjenjuju pravila koja vrijede za opća dobra. Stav 5. istog člana daje definiciju **javnih dobara u javnoj uporabi**, kao stvari u vlasništvu Republike Hrvatske koje su namijenjene neposrednom izvršavanju prava i dužnosti Republike Hrvatske, njezinih tijela i ustanova.

Zakon u članu 4. predviđa još jednu kategoriju dobara koja uživaju poseban tretman, a to su stvari za koje je na temelju Ustava Republike Hrvatske posebnim zakonom određeno da su **dobra od interesa za Republiku Hrvatsku** pa imaju njezinu osobitu zaštitu, a nisu opća dobra. Takve stvari sposobne su biti objektom prava vlasništva i drugih stvarnih prava. Vlasnici i ovlaštenici drugih prava na ovim

stvarima smiju se služiti tim svojim pravima u skladu sa zakonom određenim načinom uporabe i iskorištavanja tih stvari.

Zakonom o vlasništvu i drugim stvarnim pravima regulirano je i pitanje **vlasništva stranih osoba**. Ograničenja postoje u pogledu nekretnina, tako da strane fizičke i pravne osobe mogu, pod pretpostavkom uzajamnosti, stjecati na temelju nasljeđivanja vlasništvo nekretnina na području Republike Hrvatske (član 356. st. 1). Strane fizičke i pravne osobe mogu, ako zakonom nije drukčije određeno, pod pretpostavkom uzajamnosti, stjecati vlasništvo nekretnina na području Republike Hrvatske, ako suglasnost za to da ministar nadležan za poslove pravosuđa Republike Hrvatske (član 356. st.2). Također, zakon predviđa i da se zakonom može proglasiti područje na kojem strane osobe ne mogu imati pravo vlasništva, radi zaštite interesa i sigurnosti Republike Hrvatske.

5. Reference

1. Deklaracija sa Zagrebačkog samita od 2. novembra 2000
2. Direktiva 77/249/EC
3. Direktiva 89/48/EEC
4. Direktiva 98/05/EC
5. European Commission, "The Internal Market – Ten years without frontiers", objavljeno 2002.g., str. 2.
6. Guide to the case law of the European Court of Justice on Articles 49 *et seq.* EC
7. Guide to the case law of the European Court of Justice on Articles 43 *et seq.* EC
8. Implementation Plan for the Stabilisation and Association Agreement between the Republic of Croatia and the European Communities and their Member States Zagreb 2001
9. Okvirni zakon o registraciji poslovnih subjekata u BiH (Službeni glasnik BiH 42/04)
10. Pravila za rad registra preduzeća i preduzetnika Brčko Distrikta BiH (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH 5/02)
11. Prijedlog Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini
12. Treaty FREEDOM OF ESTABLISHMENT, European Commission 1/1/2001
13. Treaty FREEDOM TO PROVIDE SERVICES, European Commission 1/1/2001
14. Ugovor o osnivanju EU
15. Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju SSP sa BiH, Master verzija od 22.12.2006. godine, neslužbeni prijevod
16. Uredba Vijeća br. 2563/20004
17. Uredba Vijeća br. 2007/2000
18. Uredba o upisu u sudski registar RS (Službeni glasnik Republike Srpske 30/99 i 04/01)
19. Uredba o upisu u sudski registar pravnih osoba koje obavljaju privrednu djelatnost (Službene novine FBiH 12/00, 16/00 i 38/00)

20. Zaključci sa završnog sastanka radne grupe državnog Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH (Council of Europe Headquarters, Strasbourg, 4-5 December 2003)
21. Zakon o politici direktnih stranih ulaganja BiH (Službeni glasnik BiH 4/98, 13/03)
22. Zakon o stranim ulaganjima FBiH (Službene novine Federacije BiH 61/01 i 50/03)
23. Zakon o stranim ulaganjima RS (Službeni glasnik Republike Srpske 25/02)
24. Zakon o vanjskotrgovinskoj politici BiH (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 7/98 i 35/04)
25. Zakon o vanjskotrgovinskom poslovanju i politici (Službeni glasnik BiH 07/98 35/04)
26. Zakon o privrednom društvima (Službene novine Federacije BiH 23/99, 45/00, 2/02 i 6/02, 29/03)
27. Zakon o preduzećima RS (Službeni glasnik RS 24/98, 62/02 i 38/03).
28. Zakon o preduzećima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH 11/01)
29. Zakon o postupku upisa pravnih lica u sudski registar (Službene novine FBiH 4/00)
30. Zakon o upisu u sudski registar RS (Službeni glasnik Republike Srpske 24/98, 37/01 i 39/03)
31. Zakon o obrtu FBiH («Službene novine Federacije BiH», broj 52/02 i 29/03)
32. Zakon o zanatsko-preduzetničkoj djelatnosti RS («Službeni glasnik Republike Srpske», broj 16/02 i 39/03)
33. Zakon o zapošljavanju stranaca FBiH (Službene novine FBiH 8/99) Zakonom o zapošljavanju stranih državljana i lica bez državljanstva RS (Službeni glasnik RS 97/04)
34. Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH (Službeni glasnik BiH 04/04).
35. Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju Federacije BiH (Službene novine FBiH 29/98,49/00)
36. Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH (Službene novine FBiH 30/97 i 7/02),
37. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju RS (Službeni glasnik RS 32/00, 40/00, 7/01,32/02, 47/02 i 11 /03)
38. Zakon o zdravstvenom osiguranju RS (Službeni glasnik RS 18/98,70/01, 51/01 i 51/03)
39. Zakon o vlasničko-pravnim odnosima (Službene novine FBiH 6/98, 29/03).

- 40. Zakon o šumama FBiH (Službene novine FBiH 20/02, 29/03, 37/04)
- 41. Zakon o šumama RS (Službeni glasnik RS 66/03)
- 42. Zakon o poljoprivrednom zemljištu RS (Službeni glasnik RS 14/04, 22/04, 49/04)
- 43. Zakon o koncesijama BiH (Službeni glasnik BiH 32/02, 56/04)
- 44. Zakon o koncesijama RS (Službeni glasnik RS 25/02, 91/06)
- 45. Zakon o standardnoj klasifikaciji zanimanja u Federaciji BiH (Službene novine FBiH 22/04)
- 46. Zakon o klasifikaciji djelatnosti i o registru jedinica razvrstavanja u Republici Srpskoj (Službeni glasnik RS 113/04)
- 47. Zakon o advokaturi FBiH (Službene novine FBiH 40/02, 29/03, 18/05, 68/05)
- 48. Zakon o advokaturi RS (Službeni glasnik RS 37/02)